

Poštnina plačana v gotovini.

Posamezna številka stane 4 din.

Mentor

LETNIK 28 * 1940 - 1941

ŠTEV. 4

Vsebina 4. številke:

Prof. Lojze Potočnik: Božično premišljevanje / Viktor Zorman: Tovariši / Danilo Ravnik: Jesenska silhueta / Prof. Francè Vodnik: Zakaj slavimo velike može? / Bogomir Smolej: Večerna molitev / Prof. Fr. Pengov: Kemija vsakdanjega življenja / Bogomir Smolej: Večer — Tihe noči / Karel Rosner: Moji spomini na Anglijo / Jože Glonar: Naša šola za telesno vzgojo naroda / Tine Miko: Od doma / Prof. Stefan Plut: Grški junaki in njihova junaštva / Naši zapiski / Sah / Pomenki.

Uredništvo lista: Prof. dr. Joža Lovrenčič, Ljubljana, Zrinjskega c. 5/II. — Na uredništvo se pošiljajo vsi rokopisi in dopisi, ki so namenjeni za objavo v listu. — Rokopisi se ne vračajo. — Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7. — Na upravo se naslavlja vsa naročila in reklamacije.

Mentor izhaja v Ljubljani med šolskim letom v začetku meseca. — Izdaja ga Prosvetna zveza v Ljubljani (odgov. Vinko Zor, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80.) Urednik prof. dr. Joža Lovrenčič. — Tiska Zadruga tiskarna v Ljubljani (M. Blejec).

Celoletna naročnina za dijake din 30, za druge in zavode din 40. Posam. številka din 4.—. Plačuje se naprej. — Stev. ček. računa pri Poštni hranilnici v Ljubljani 14.676. — Naročnina za Italijo: Lit 10.— za dijake, Lit 15.— za druge; za Nemčijo: RM 5.— za dijake, RM 6.— za druge. — Plačuje se po italijanskih, oziroma nemških čekovnih položnicah »Katoliških misijonov« v Grobljah pri Domžalah. — Naročnina za Ameriko 1 dolar, za vse druge kraje vrednost 4 švic. frankov. — Poverjeniki dobivajo za vsakih 10 plačanih izvodov enajstega zastonj. — Plačati pa morajo vso naročnino za vse naročene izvode pred izidom šeste številke vsakega letnika.

Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani

Knjižne novosti

- Bunc Stanko: Pregled slovnice slovenskega knjižnega jezika. 152 strani, din 30.—, kartonirano din 56.—.
Ludvik Dušan: S potepuško palico. Pesmi. 80 str. Kart. din 40.—, pl. din 50.—.
Mlakar Janko: Spomini. 422 strani. Vežano din 150.—.
Snoj dr. Andrej: Uvod v sveto pismo nove zaveze. 188 strani, din 55.—, vežano din 72.—.
Šali Severin: Slap tišine. Pesmi. 80 strani. Kart. din 40.—, platno din 50.—.

Zahtevajte vestnik Jugoslovanske knjigarne „Naša knjiga“

Najugodnejše Vam obrestujemo prihranke, ki jih naložite pri nas.

Mislite na bodočnost in začnite vlagati tudi Vi.

Vršimo vse posle denarnih zavodov.

Za vse naše obveznosti jamči z vsem svojim premoženjem in davčno močjo

DRAVSKA BANOVINA

HRANILNICA DRAVSKE BANOVINE

Maribor — Ljubljana — Celje — Ekspozitura: Kočevje

* MENTOR *

PROF. LOJZE POTOČNIK:

Božično premišljanje

Zgodovina človeštva ve o človeku veliko povedati: Človek je bil spočetka majhen, a je vedno bolj napredoval in rasel v svoji moči, v moči svojega duha in v moči svojega ustvarjanja. A tako velik, kot je danes v moči svojega duha in v moči svojega ustvarjanja, še pač ni bil. Človek danes dela čudovite stvari. Res, čudovite! Poglejmo njegovo vedo, umetnost, tehniko, gospodarstvo itd.! Veda je mogočno napredovala in prinesla človeku neizmerno bogastva. Moderne iznajdbe so pravi triumfi človeškega duha. Napredovale so tudi humanitarne in socialne naprave. Napredovala sta vnanja omika in splošna izobrazba. Kratko: povsod, bi skoraj lahko rekli, mogočen napredek! Nič protinaravnega, saj je človek krona božjega stvarstva.

Z zadovoljstvom ugotavljamo ta človekov vsestranski napredek, čigar prvi in glavni namen je vendar dobrobit in blagor človeštva. Mislili bi, da bi bil človek danes srečnejši kot kdaj koli. Toda ni. V njem je veliko nasprotje, mogoče zopet večje kot kdaj koli.

Od kod vendar razklanost, nesoglasje, nemir, nezadovoljnost, brezčutnost in obup današnjega tako naprednega človeka? Od kod strašni nihilizem, od kod zdvojeni cinizem, ki danes napolnjuje toliko ljudi? In koliko je še danes stvari, ki pretresajo človeštvo? Na videz nerazumljivo nasprotje!

Pa ni tako nerazumljivo! Človek se je v svoji moči prevzel, postal sam merilo svojega svetovnega in življenjskega naziranja, postal tako sam svoj gospod, a zašel obenem v anarhijo nazorov. Zgubil je edinstvo v prvih in najvažnejših vprašanjih. O tem, ali je Bog, ali je duša, ali je posmrtnost, ne ve veliko, mogoče sploh ničesar.

Ali naj se tedaj čudimo, da današnje človeštvo kljub svojemu tako mogočnemu napredku na vseh poljih svojega udejstvovanja preživlja tako strašne pretrese, kakor jih zgodovina skoraj ne pozna?

Kako rešiti človeštvo iz težav? To je veliko vprašanje, ki ga človeštvo že dolgo rešuje. Izboljšanja si obeta le od zunanjih dejanj. Hoče le z ugodnejšimi življenjskimi razmerami zboljšati človeka, ne pa, kakor bi bilo edino pravilno, te razmere zboljšati z boljšim človekom. Človek sicer čuti, da se sam iz sebe ne more prenoviti. Vendar se po tem spoznanju ne ravna. Zadovoljuje se že z obnavljanjem in zboljševanjem

zunanjih razmer, ustanov, organizacij, politike, s študijem gospodarskih možnosti itd., kar mu kljub vsemu prizadevanju ne prinaša potrebnega prerojenja in potrebne odreditve.

Mogoče naj zaradi tega obupamo? Ne! Nimamo povoda. Če tega niso storili niti pogani, ki niso poznali Odrešenika in njegovega evangelija, a so vendar upali, kakor na primer Sokrates in drugi veliki duhovi, da bo rešitev prišla, kako naj bi potem mi, ki smo po milosti božji neprimerno srečnejši. Saj imamo Odrešenika! Bog sam se nam je razodel. Učlovečil se je v božični noči, da bi zopet vpostavil na dnu naše osebnosti božjo podobo in človeka in da bi vesoljstvo poveličeval in zveličal. Ta Bog ni nobena temna in usodna sila onstran dobrega in zlega, nikak demon, marveč razodetje osebnega, vsemogočnega in vse-modrega Boga v pravem in polnem človeškem liku. Učlovečeni Bog, Sin božji, je tudi postal resnični posredovalec med Bogom in človekom. Z Njim je izginila ona neizmerna daljavo med Bogom in človekom. Nebo samo se je približalo zemlji. Kolikšna ljubezen, kolikšna milost, kolikšna sreča!

Odrešenikov prihod na zemljo pomenja v odrešilnem božjem načrtu največje dejanje vseh vekov in vseh časov. Mi bi pa obupavali? Ali ni Kristus jasno povedal: »Jaz sem pot, resnica in življenje.« Potlej ni več upravičen dvom, nemir, nezadovoljnost in obup.

A vendar še danes ruje v človeku črv dvoma, nemira, nezadovoljnosti in obupa. Človek je namreč v svoji moči pozabil na Boga, ali ga pa v svoji prevzetnosti ni hotel spoznati. Posrečilo se mu je sicer, da je njegova veda, umetnost, tehnika, gospodarstvo itd. vedno bolj napredovalo in doseglo današnjo stopnjo. Toda pri tem je zgubil to, kar bi moralo biti temelj vsega njegovega življenja, namreč trdna — večnoveljavna načela, enotno svetovno in življenjsko naziranje, kakršnega bi mu moglo dati le krščanstvo. Zgubil je torej Boga. Od tod vse to, kar danes tako strašno pretresa človeka.

Človek je tedaj kljub svojemu tako mogočnemu napredku obubožal. Preveč je zaupal v svojo moč, zavračal pa božjo pomoč. To je veliko spoznanje!

V temo, v katero je človek ovil svet, pa vendar sije svetla luč. Učlovečeni Sin, naš Odrešenik, je tista luč. On je človeku edino prava pot, resnica in življenje. V Njem je rešitev, dá, večna rešitev. On je tudi smisel vsega našega dejanja in nehanja, vsega našega prizadevanja, vsega našega življenja.

Torej ne človek, Bog bi moral biti središče našega življenja, pa bi bili srečnejši. Če ni bilo doslej vse prav, naj bo odslej! Poglobimo se v božično skrivnost! Doumimo jo! Dala nam bo moč, da se bomo sprostili verig človeške moči in samega sebe obnovili z božjo, večno resnico. Dala nam bo tudi pravo spoznanje. Vse naše življenje, vse naše delo, vse naše dejanje in nehanje bo dobilo pravi smisel. Iz nas bo postal nov, boljši, popolnejši in usvršen človek, ki bo prerojen v Kristusovem duhu, ki bo živel po Kristusovih načelih in ki mu bo merilo življenja Kristus.

Najvišji zgled našega življenja! Kdo bi se ga branil, ako bi ga res spoznal?

Ne samo veda, ne samo umetnost, tudi vera naj nas oblikuje! Ne samo veda, ne samo umetnost, tudi vera naj bo naš cilj! Le v tem primeru bo nastal v nas novi človek, resnična osebnost, ki bo zmogla človeštvo oteti dvoma, nemira, nezadovoljnosti in obupa, osebnost, ki bo spoznala razen sebe še bližnjega. Le v tem primeru bo v človeku zavladovalo soglasje, da ne bo služil samo človeku in povelečeval samo svoje moči, pač pa, da bo v vsakem primeru služil tudi Bogu in s svojimi velikimi deli povelečeval Boga. To bo njegov prvi in zadnji cilj!

Človek sam s svojo močjo tega ne zmore. Zato potrebuje božje milosti, božje pomoči. Zato naj ne gre božična skrivnost mimo nas! Doživimo jo in doumimo jo! Dovolj moči nam bo dala! Vžgala bo v nas pravo spoznanje in nas napolnila s potrebno močjo, s potrebno milostjo. Dovolj bo!

To bodi naš smoter in prerojeni bomo! Prerोजना bo pa končno tudi naša kultura in naša civilizacija. Dobila bo svoj pravi temelj, svoj pravi smisel in svoj pravi pomen. Človek sam bo pa postal nasprotje današnjemu človeku: človek sreče in zadovoljstva, človek miru in resnice.

VIKTOR ZORMAN:

Tovariši

3.

Za higieno so v osmi dobili gospo Mamico, ki jih je v sedmi poučevala etnologijo in je bila med dijaki znana posebno iz »boja proti skupnim prednikom«. V sedmi je namreč svojim učencem kot čisto resnico in dokazano dejstvo razodela, da imamo ljudje in opice skupne prednike. Nace, ki ni maral za take plemenite prednike, še manj pa seveda za izredne sorodnike, ji je dokazal, da ta »dejstva« nikakor še niso dokazana, in jo vprašal, odkod skupni predniki, odkod življenje in zakaj se človek ne razvija naprej. »Gospa profesor« mu je pojasnila, da vsega tega ni v učnem načrtu in da to sploh ne spada v njeno stroko, razredniku pa je javila, da je Nace uporen in neresen. Razrednik sicer ni izvajal posledic, ker je bil pameten mož in je Naceta dobro poznal, Mamica jih pa je: za »razvoj človeka« je porabila dve uri in tretjo uro še posebej razvijala religijo iz človekovih sanj. Ob semestru je imel Nace iz enega predmeta prav dobro, iz vseh drugih odlično, le iz etnologije dobro. Krivica je fanta še bolj podžgala, začel je stvar študirati in pri zabavi je večkrat kaj zanimivega povedal, pa tudi pri etnologiji je včasih razodel kako skrivnost iz »zakotne literature«.

Pa je nanesel slučaj, da se je gospa profesor Mamica spozabila in pri novem predmetu takoj drugo uro zapela svojo staro pesem, da sta se namreč človek in opica razvila iz skupnih prednikov. Nace je brž dvignil roko in omenil, še preden mu je Mamica dala dovoljenje, da to pač še ni dokazano, in znova povprašal, odkod naj bi bili ti skupni predniki in kdaj so živeli.

Mamici je bila tolikšna predrznost seveda preveč. Prav pošteno se je razjezila, izjavila, da se ozira le na izsledke čiste znanosti, obljubila upornežu, da ga bo zapisala v razrednico, povedala, kako hudobna je današnja mladina, ki je že čisto brez idealov in vsa zmaterializirana, in še marsikaj drugega ter za konec pomodrovala, kako bridko resničen je pregovor, da današnji dan hočejo piščanci več vedeti od koklje. Ravno do zvonjenja je trajal ta »špas«, kot je dejal Gotska katedrala ali Slavko, ki si je skoraj do krvi razgrizel ustnice, da ni bušil v smeh. Ko pa je Mamica odšla — Naceta je v veliki razburjenosti pozabila zapisati v razrednico —, je na oder stopil Polde in predlagal, naj Mamico prekrstijo v Kokljo, ker ji je to ime očitvidno bolj pri srcu. Novo ime je bilo z odobravanjem sprejeto.

Zatem pa so nekateri naprosili Naceta, ki je iz »boja proti skupnim prednikom« odnesel moralno zmago, naj pred razredom obnovi svoj »naravni razvoj«. Nace si ni dal dvakrat reči, povzpел se je na oder in s približno tako pojočim glasom in na taki znanstveni osnovi kot Koklja začel pripovedovati:

»V začetku je bila Zemlja. Kako, kdaj in zakaj, ne vemo. Znanost je ugotovila, da je pač bila, in to je za nas dovolj. Pa se je kar na lepem znašlo v vodi nekaj organskega, nekaj živega. Odkod je prišlo? Znanost še ni čisto natančno dognala. Takrat pač ni bilo prič in zato manjka virov, ostanki so pa zelo pomanjkljivi. Domnevajo pa, da je življenje morebiti padlo iz vsemirja, morebiti ga je prinesel veter, morebiti pa se je zaredilo kar samo od sebe, kot se še zdaj včasih zaredo bolhe v prahu, molji v volni ali paglavci v mlakuži.«

»Torej počasi, prijateljček,« je Naceta prekinil ‚mož z vzhoda‘, se pomilovalno nasmehnil preprosti razlagi in v imenu znanstvenikov protestiral proti izrabljanju čiste znanosti za neresne stvari. »Sploh se mi pa dozdeva,« je nadaljeval, »da čista znanost ne izključuje možnosti, da je prišlo življenje k nam s planetov.«

Nace je tovarišu najprej prijazno razložil, da je s planeti ista težava kot z Zemljo, ki jo navadno tudi uvrščamo med planete, ker so bili nekoč vsi žareči, »vsaj čista znanost tako trdi. Pač pa,« se mu je razvezal jezik, »čista znanost ne izključuje možnosti, da je prišlo življenje k nam z drugih svetov. To je čisto možno. Svetloba namreč izvaja na predmete pritisk, ki je odvisen od ploskve in tako velik, da zelo majhna telesa — nekateri trosi so tako majhni — vzdrže ravnotežje med njim in težnostjo. Zdaj pa samo nekoliko pomanjšajmo majhno bitje in težnost, pa za precej povečajmo svetlobni pritisk in »čudo čudovito glej«, bitje »premakne se naprej« ter se premika sprva počasi, potem pa hitreje, hitreje, še hitreje in nazadnje pride po nekaj tisoč letih s hitrostjo svetlobe k nam, kjer skrivnostnemu bitju priredimo lep sprejem. Nekateri imajo sicer pomisleke, a ti o čisti znanosti gotovo niti pojma nimajo. Pravijo namreč, da bi tisto bitje po poti poginilo že zaradi dolgega časa in potem zato, ker bi moralo biti brez vode, brez hrane in v mrazu pa izpostavljeno premočnim žarkom. A vse to je popolnoma neutemeljeno. Saj si je tisto živo bitje za preganjanje dolgega časa vendarle lahko vzelo s seboj na pot kako zabavno knjigo in — če vzamemo dolgi čas v pravem pomenu — saj je pot lahko začel

oče, pa jo je sin nadaljeval in vnuk ali pravnuk ali magari prapravnuk dokončal. In za hrano so gospodje v skrbeh. Da le morejo biti tako brez pameti. Kaj ni moglo bitje vzeti s seboj na dolgo pot v kaki culici ali torbici malo mokice pa majčkeno fižolčka ali ješprenjčka in morebiti za preganjanje žeje v kakem žabjem mehu na primer nekoliko juhice ali dobre kapljice in se zavarovati proti vsemirskemu mrazu s koštrunovo volno ali medvedjim kožuhom pa proti premočnim žarkom z jeklenim oklepom? In da ne vedo, odkod življenje na tistem neznanem svetu, pravijo. Sami so si krivi nevednosti in neznanja. Saj je življenje spet lahko prišlo od drugod ali se zaredilo doma, kot se pri nas še zdaj včasih zarede molji v obleki ali muhe v gnoju, kakor pravim jaz in kakor trdijo pri nas doma vsi vprek.«

Mož z vzhoda si je zamašil ušesa, da ne bi slišal norčevanja iz znanosti, ki je trenutno tudi njega pustila na cedilu. Ko je Nace prenehal, ker je straža javila zvonjenje, si je Miloš ušesa odmašil in izjavil, da je vso stvar že natančno preštudiral in bi torej Nacetu lahko oporekal, a s takim oslom in kozlom noče imeti opravka. Nace pa si ni maral z jezo kvariti živce in krajšati življenje, le z nasmehom se je zahvalil Milošu za »cmokavzarski poklon« in odšel v klop, prihodnjo pavzo pa na željo tovarišev nadaljeval z »naravnim razvojem«:

»Ko smo na tako posrečeni način dobili življenje z neznanega sveta ali ga morebiti pridelali doma, se je prvo živo bitje začelo množiti, ker si je zaželelo družbe. Množilo se je z deljenjem. Množilo se je in delilo, delilo se in množilo in v kratkem času je gomazelo v vodi živih bitij brez konca in kraja. A vsa so bila čisto enaka. Enakost pa nekaterim ni bila všeč. Vbila so si v glavo, da morajo postati nekaj čisto posebnega, skobacala so se iz vode in zlezla na suho, pognala korenine in zrasla nekatera v lišaj, druga v praprot, tretja v drevesa in četrta v ne vem kaj. A tudi v vodi niso ostala vsa enaka. Iz prevzetnosti so se nekatera taka bitja v vodi začela gibati po mili volji in poganjati iz svojega telesa prečudne organe. Čisto so se izneverila tradiciji svojih prednikov, le nekaj malega bitij se nam je še ohranilo za eksemplar prvotne oblike in velikosti. Druga pa v veliki nesramnosti vsa niti v svoji mokri domovini niso ostala, ne, preselila so se na suho, se gibala in razvijala čisto po svoje. Nekatera so si na novo oblikovala ali vsaj znatno povečala možgane, druga so si jih podaljšala že v mozeg in konjski rep, tretja so pognala glavo in noge, četrta so si izmislila kosti, peta so se preščipnila v glavo, oprsje in zadek, šesta spet v še manjše dele — v obročke, sedma in osma so si nasadila v kožo perja ali kocin, še prej so si seveda v glavo vtaknila oči in v usta zobe, deseta so si nategnila vratove in preonegavila gobce v kljune in sprednje noge v peroti, enajsta so se sama od sebe podaljšala v rep, dvanajsta so se skrila v lupine in hišice, trinajsta so si izmislila nekaj novega, petnajsta kaj drugega in dvajseta spet kaj drugega in tako naprej, naprej in naprej, brez konca in kraja. Različna so hotela biti, drugo drugemu prav nič podobna. Nastal je pravcati direndaj na suhem in po mokrem, kajti tudi v vodi so si izmišljevali čudovite novosti. In od takrat nosi svet rastline vseh vrst in zvrsti pa bolj ali manj pametne, krajše ali daljše, večje ali manjše živali.«

Nace si je za trenutek oddahnil, po razredu so bili razen Deteljice in nekaterih, ki so bili od nje »gospodarsko« odvisni, vsi židane volje in so povzročili tak nemir, da je prišla straža opominjat. Nace je že hotel nadaljevati, ko je prišel na oder Zvonko, ki mu je dal Miloš instrukcije, in poskusil z ugovori. Dokazoval je, da so se živali res razvile druga in druge in da je življenje »nastalo slučajno, samo od sebe, brez kakih višjih sil«.

»Sicer je res,« je nadaljeval, »da danes znanost za vse to nima še čisto trdnih dokazov, toda, fantiček moj, ne gre za to, gre za to, da se znanost čudovito razvija, in čisto pozitivno vemo, da se ji bo v nekaj letih posrečilo sestaviti življenje.«

»Bravo, Zvonko,« je zaploskal Miloš in hitel na oder čestitat.

»Gut, gut, kolosalno,« je tudi Cirkus hitel čestitat in spotoma žvečil klobaso. Gospodarski odvisniki Deteljice so po zgledu dveh tretjin »tresvirov« priredili aplavz, le Polde, Cirkusov purš, je vzkliknil Nacetu.

»Dobro, Zvonko, pa se takrat spet oglasi, da se bova pomenila o življenju. Za danes pa: Kako razumeš ti tisti tvoj ,slučajno, samo od sebe', če smem vedeti?« je povprašal Nace.

»Veš fantiček moj,« je pokimal in pomahal Zvonko, »so bili pač nekoč nekje dani za življenje vsi pogoji, torej pač ugodna temperatura, zračni pritisk in pač posebna materija...«

»Veš, fantiček moj, ne vem, če vemo to tako pozitivno! Sicer pa ne gre za to, gre za to, kdo je dal tiste pogoje,« je Nace oponesel Zvonka. »Ti boš seveda rekel, da slučaj, a v slučaj verujejo, so in bodo verovali le norci. Slučaj nam pač pomaga, kadar vzroka ne vemo. Sicer pa: Kako se življenje, ki so morali za njegov nastanek biti ,dani vsi pogoji', ohranja danes, ko so razmere drugačne, ko niso ,dani vsi pogoji', saj življenje danes nič več ne nastaja ,slučajno, samo od sebe'? Če pa razmere včasih niso bile drugačne — ne vemo namreč pozitivno, da bi kdaj bile drugačne —, potem imamo tudi danes še vse pogoje, imamo temperaturo, imamo zračni pritisk in imamo materijo, torej ustvarjamo!«

A ustvarjali niso, ker je nesrečni sluga prav tisti hip pozvonil. Tovariši Nacetu niso upali izreči priznanja tako glasno, kot bi radi. Zvonko, ki ga je čista znanost gospe Koklje, prej Mamice, spravila v zadrego in ga niti slučaj ni rešil iz nje, je v spremstvu sobojevnikov Mihajla in Miloša jezno kimaje z glavo stopil z odra in najbrž hotel obljubiti Nacetu »plakatiranje«, pa ni prišel na vrsto, ker je Miha Naceta ob splošnem pritrjevanju naprosil za nadaljevanje.

»Ves naravni razvoj smo si že ogledali,« je drugi dan nadaljeval Nace, »le najbolj ,kunštne' živali še ni bilo. Ta in opice so se v tistem času šele začele razvijati iz skupnih prednikov, ki so živeli v krdelih pa plezali in skakali ter iskali živeža le po drevju. Pa se je krdelo teh živali naveličalo vednega plezanja in skakanja po drevju ter sklenilo, da se razvije v ljudi. Odšlo je v stepo in se kar brž prilagodilo novi okolici. V visoki travi so se morale uboge živali neprenehoma vzpenjati na zadnje noge, da so videle sovražnika ali pa tudi prijatelja, a se prav kmalu tako privadile, da so hojo s prednjimi nogami sploh opustile, razen kadar so obujale spomine na ,dneve, ki so bili'. Nategnile so si

zadnje noge in si naravnale hrbtenico, odstranile mišice, ki so morale pri starem načinu hoje držati glavo, in glavo samo povečale, jo preoblikovale v krogli podobno oné, si jo prestavile nekoliko nazaj in jo napolnile z možgani. Preoblikovale so si prednje noge v človeške roke, si odstranile rep, nekje staknile ogenj ter si začele hrano kuhati. Ker kuhane hrane ni bilo treba trgati z zobmi in je gristi na vse pretege, so si mogle brez škode zmanjšati obraz in preonegaviti zobe. Na nogah so si palec pomaknile k drugim prstom in se drgnile ob skale, da so izgubile dlako. Le kjer so se pozabile odrgniti, so jim kocine ostale. Začele so posnemati glasove svojih prednikov, če jih niso znale že od rojstva. Sem pa tja so torej spravile iz sebe kak čuden glas, sčasoma pa kajpada napredovale tudi v tem. A o tem znanost ne more podati natančnih pojasnil, ker se nam glasovi na žalost niso ohranili. V nekaj letih bo pozitivna znanost brez dvoma rešila tudi to uganko, čeprav smo spričo pomanjkanja virov navezani zgolj na fantazijo, ki pa je k sreči pri nekaterih ljudeh zelo zelo bujna. Dejstvo pa je in ostane, da je narava pridobila novo vrsto živali, ki jim pri nas še danes pravimo v ednini človek in v množini ljudje, drugod pa pač drugače.«

»Aber, ipak je čovek od opica, saj neki delovi našega telesa imajo još ostankove in tragove starih organa kot opica.« je bruhnilo iz Cirkusa, ki je upal, da bo uspelo njemu, kar se je ponesrečilo Zvonku in Milošu, in da bo tako rešil čast Deteljice.

»Ne vem, če vemo to tako pozitivno,« je Nace uporabil Zvonkov recept. »Duše človek ni dobil od opic, ki je nimajo. Za telo pa dokaži. Brez dokazov trditev nikar ne postavlja! Ker pa že trdiš, nam povej še stopnje razvoja. Ali je n. pr. homo heidelbergensis ali neandertalensis ali homo primigenius živel prej kakor pithecanthropus erectus ali australopithecus?«

»Šuti, magarče ti jedno, kozel, osel...« je začel Cirkus izlivati svoj srd in naštevati vsa živalska imena, kolikor se jih je še spominjal iz prirodopisa, ter jih nanašati na Naceta.

»Čisto prav! Kajti z isto pravico, kot trdiš, da je človek potomec opice, lahko tudi trdiš, da je potomec magarcev, kozlov, medvedov, volov in vseh tistih plemenitih gospodov, ki si jih pravkar naštel. Čisto lahko se je namreč prvi človek razvil recimo iz osla, samo razvoj je moral biti temeljitejši. Prav tako je lahko nastal iz žirafe, slona, vola, da, tudi iz metulja. Čisto nič drugega ni bilo treba, kot le, da se je gosenica zabubila in da je iz bube zlezel človek, pa je bil prvi človek razvit. Ali pa je morda prvega človeka zlegla kokoš. Verjetno je, da se je kak človek razvil tudi iz tistega polža, ki je v Višnji gori priklenjen in ki so ga pozneje prodali pevcem za pegaza in ki ga zadnje čase tudi ti pridno jezdiš, kot sem slišal zvoniti.«

Cirkusu je postalo zelo nerodno. Kako neki ne, ko je ta hudobni Nace tako nesramno razkril pred vsem razredom skrivnost njegovega srca. Sicer nima nič proti temu, da se ljudje seznanijo z njegovimi zmoglostmi, a ne na takle način. Prav za prav mu je bilo nerodno že prej, ko ni vedel kaj početi z vsemi tistimi pitecusi in erectusi, ker pač ni dovolj dolgog zajemal znanosti iz čistega vira gospe Mamice ali Koklje, kot se reče po novem. Zdaj mu je Miloš sicer hitel nekaj raz-

lagati, a ni razumel, kaj in kako, in je zato zgrabil za edino rešilno bilko: Nacetu je pokazal jezik in ga ozmerjal z bedakom, norcem in naprej približno tako, kakor svoje dni Cmokavzar Ušperno ali Ušperna Cmokavzarja, samo da Cirkus ni povedal vsega v lepem abecednem redu, ker se pač tudi s cmokavzarsko znanostjo še ni seznanil. S to Cirkusovo rešitvijo pa so bili zadovoljni tudi Nace in drugi, kajti vsi so se smejali, in Cirkus je bil prepričan, da njegovemu jeziku v priznanje.

»Jutri bomo razvijali naprej,« je sporočil Nace, ko se je smeh malo polegel. Tistega dne niso mogli, ker je bila zaradi latinščine za prihodnjo pavzo razglášena splošna žalost.

»Včeraj smo razvili človeka do stopnje, ki je na njej sosed vsakega med vami. A to je bil le majhen skok v preteklost, le bežen pogled v zgodovino človeškega rodu in skupnih prednikov. Zdaj pa pogledjmo še v bodočnost! Brez dvoma smemo in moremo iz vsega tega, kar vemo o preteklosti človeškega rodu, sklepati tudi na njegovo bodočnost. Ves razvoj človeka se je vršil, kakor trdi čista znanost, v znamenju boja za obstanek in v znamenju prilagoditve okolici. To bo seveda veljalo tudi za naprej. Zdaj se bo človek prilagodil današnji vrteči se okolici najprej tako, da bo dobil kolo, ki bo sestavni del njegovega telesa. Kolena se mu bodo zblížala in zrasla v os. Na tej osi pa se bo tvorilo kolo, ki se bo vrtelo kar samo od sebe, kot se zdaj sam od sebe vrti na primer jezik klepetavim branjevkam. Z njim se bo človek premikal zelo hitro. Da bo pri toliki naglici telo ostalo v ravnotežju, mu bodo zrasla krila. Že lani sem povedal, da mi na lopaticah nekaj poganja, in upam, da bom kmalu lahko poročal o popolnem uspehu. Da bo laže krmaril, si bo bodoči človek prizel rep. Telo se mu bo seveda sploščilo v smeri gibanja, glava z možgani bo izginila, ker bo človek že sam na sebi, brez glave in možganov, dovolj pameten in moder. Upati smemo, da se bo sčasoma tudi navadil živeti brez hrane, le žeje najbrž nikoli ne bo mogel premagati drugače kot s sladko kapljico. A boj za obstanek in potreba, da se prilagodi okolici, bosta silila človeka, da postane sam v sebi zaokrožena celota. Zato bo človek spremenil svoje telo v kroglo, ki bo kar sama od sebe frčala po zraku, plavala po vodi ali se kotalila po zemlji, kakor bo pač kdo hotel.«

Nacetovi bujni fantaziji je dala to pot priznanje tudi Deteljica, ki je sicer na sestanku pri Zadnjem grošu sklenila, da bo začela voditi politiko absolutnega nevmešavanja, ker se Nace na znanost ne razume, in da se bodo v svojem koncu zabavali pač na svoj način, in ki je zdaj sprva nakremžila svoja tri usta v pomilovalni smeh, a se pozneje v boju za obstanek svojega ugleda prilagodila okolici.

(Dalje.)

Jesenska silhueta

Takrat je bila jesen in sonce je le včasih posijalo skozi raztrgane megle. Ovelo listje je s šumom padalo na utrujeno zemljo.

Dobro se še spominjam onega popoldneva; zdi se mi, kakor bi bilo včeraj, le sonce je takrat močnejše sijalo in tako mrkih megla ni veter podil po nebu.

Ležal sem v listju, tam gori nad cesto, še dobro vem za tisto mesto. Smreka je rastla na parobku in v njeni senci se je bohotila pritlikava leska; zadaj je bil gozd, ves v soncu, v živih, čarobnih jesenskih barvah. Tako prijetno in opojno je bilo gledati vse to.

Tudi sedaj je jesen; le smreke, pod katero sem polegal, ni več; in gozd se je že tudi otresel.

Pred menoj je ležala cesta, vsa zasuta z orumenelim listjem. Prazna je bila, le veter se je včasih razposajeno zagnal v listje, ga dvigal, vrtinčil in zopet spuščal na tla...

Tedaj pa je prišlo s polja na cesto dekletce. Njeni zlati lasje so vihrali v vetru in se lesketaje usipali čez obraz.

Z drobnimi koraki se je bližala... Listje je tiho šelestelo. V desni roki ji je žarel šop živobarvnih listov in venomer je pobirala še nove.

Vsa narava je bila polna sonca in deklica je bila med morjem barvnih odtentkov tako neznatno majeno bitje.

V velikem loku je priplula tisti trenutek iznad gozda velika ptica. Njena krila, vsa prosojna in lesketajoča, so bila napeta v vetru. Zazibala se je, obstala, nato pa jo je nov tok odnesel jadrno dalje, dokler se ni izgubila v sončni naravi.

Prav takrat pa je nekaj za ovinkom zabrnelo in z rezkim šumom je švignil po cesti črn, blesteč avto.

Dekletce je zakrnilo, ... skočilo vstran, ... zavore so jokaje zaškripale... Dolg, tih, ječeč glas se je izgubljal v vetru. Vrata so se sunkoma odprla in velik gospod v dolgem, črnem plašču je planil k trupelcu, ki je negibno ležalo v okrvavljenem listju. Bled se je sklonil nad telesce in prisluhnil... Z globokim vzdihom so se odprle njene prestrašene oči, trepetaje zrlje tujcu v obraz, nato pa se zazrle daleč tja v neskončno daljavo, preko zasneženih gora, žarečih in lesketajočih...

Gospod jo je dvignil... Kakor mrtva ji je omahnila roka z listjem, živo-rdečim in rumenim. Ozka sraga krvi je privrela nad očesom in polzela čez zardela lica, se zbirala v kapljice in padala na tla. Ustnice so ji komaj vidno trepetale in v očeh so se lesketale solze...

»Mama, ...mamica!...« Tiho je dahnilo in se razgubilo... Ustnice so se ji narahlo odprle in veter je s svojo hladno, božajočo roko odnesel njene besede... Nenadoma se je napol dvignila in se s steklenimi očmi zagledala preko gospodove rame nekam daleč...

Rdečica se je umikala bledici, ... velika solza je privrela iz oči, ... strepetala je... živordeč list se je utrgal z drevesa življenja in padel smrti v naročje.

Gospod jo je previdno položil v mehke blazine in zaprl vrata. Avto se je stresel, listje je zaplesalo in kakor črno bleščeča krsta je izginil za polji...

Drevje je ječalo v vetru, po nebu so pluli beli, snežnim kepam podobni oblački proti zapadu...

Cesta je bila zopet prazna, le ob robu se je bleščala mlaka krvi in veter je nanesel listje vanjo. — —

Kadar me koraki zaneso tam mimo, se mi zdi, da še vedno vidim ležati na tleh trupelce dekletca z modrimi očmi in šopom listja v roki...

PROF. FRANCÉ VODNIK:

Zakaj slavimo velike može?

Znameniti angleški mislec Carlyle (izg. Karljajl) pravi nekje: »Zgodovina sveta je življenjska zgodovina velikih mož.« Namesto velikih mož bi morali prav za prav reči velikih ljudi, kajti mednje moramo šteti tudi nepregledno vrsto žená, ki so prav tako kakor može ustvarjale dela neminljive vrednosti in nam tako dale zglede, vredne, da jih ne le ohranimo v spominu, ampak tudi posnemamo. Z besedo veliki može bomo torej v nadaljnjem mislili na velike ljudi vobče, zavedajoč se razločka, ki je nanj mislil pesnik Simon Gregorčič, ko je dejal: »Pač mnogo moških, malo mož / naš vek rodi.« Že te besede nam dajo slutiti, da vsebuje pojem »veliki može« predvsem notranjo, duhovno veličino osebnosti in njenega dela.

Preden odgovorimo na vprašanje, z a k a j slavimo velike može, a v zvezi s tem seveda tudi na vprašanje, k a k o jih slavimo, moramo ugotoviti, k d o so sploh veliki ljudje, oziroma v čem je njihova veličina. Velik mož, velik človek — to je namreč relativen pojem. Vsakdo ima drugo merilo, po katerem določuje pomen kake osebnosti. Marsikdo misli, da so veliki pač tisti ljudje, ki jih množica slavi. Toda to ni vedno res; mnogo je slavljenih mož, ki pa še niso veliki ljudje, in nasprotno, mnogo je velikih mož, katerih ime in delo se pozabljata ali celo zasmehujeta. Da, često se slavijo ljudje, ki niso nič napravili za svoj narod ali za človeštvo. Sčasom se vse to kajpada izravna ter se pokaže resnična vrednost teh in onih. Kajti neusmiljeno resnične so besede, ki jih je zapisal naš Levstik: »Čas je veter, ki pleve razpihava in le zrno pušča.«

A kdo je v resnici velik? Na to nam odgovarja zopet drug slovenski pesnik, Anton Aškerc, v prologu k svojemu »Primožu Trubarju« takole:

Kdo je velik? Kdor z glavó se jasno
dviga nad površje svojih dni;
kdor obzorje premotri široko
z bistrimi sokoljimi očmi.

Kdo je velik? Kdor rojakom svojim
kaže pot iz sužnjega mraku
v solnca in svobode domovino
z baklo plamenečo brez strahu.

Kdo je velik? Kdor svoj čas izpolni,
kdor življenja vso žrtvuje moč
idealom in najvišjim ciljem,
dokler smrt ga ne zagrne v noč...

Človekova veličina je tedaj predvsem v žrtvovanju osebnega življenja skupni blaginji ter v delu za človeštvo. Lepo je to misel izrazil pesnik Simon Gregorčič v pesmi »Mojim slavilcem«, kjer nas uči: »Kar storiš za se, to že s tabo izgine, / kar storiš za narod, ostane vselej.« Veliki ljudje potemtakem niso samo kralji in cesarji, zmagovalci v brezštevilnih vojnah, veliki možje so tudi skromni, idealni kulturni delavci, ki žrtvujejo svoje življenje in svoje delo za narod in za človeštvo. To so ljudje, ki so ustvarili dela trajne vrednosti, to so pisatelji, pesniki, kiparji, slikarji, glasbeniki, to so velikani duha, ki so se dvignili »nad površje svojih dni« in se iz nižin povzpeli k višjim ciljem in vzorom. Veliki možje so nadalje vsi oni državniki, ki so svoj narod osvobodili iz spon suženjstva in ga pripeljali v svobodo. To so naposled vsi oni narodni preporoditelji, ki so dramili narodno zavest in budili v ljudstvu upanje na lepšo in boljše bodočnost. Prav mi Slovani imamo mnogo znanih in še več neznanih mož, ki so s svojim idealnim in požrtvovalnim delom kot državniki, umetniki ali znanstveniki delali in trpeli za pravico in korist tlačanih narodov ter se borili zoper nasilje tujcev. Tega se moramo zavedati zlasti dandanes, ko se pojem resnične, notranje veličine tolikokrat zamenjuje z zunanjo veličino, ki pa le prerada sloni na nasilju. Vsi čutimo, da živimo v čudni, nenavadni dobi, ko so se vrednote prevrednotile; duševno in kulturno delo se zapostavlja v prid zunanjim uspehom na vseh področjih.

Zato je tem bolj potrebno, da se spričo takega duha časa slej ko prej zavedamo, v čem je prava veličina, in da se spominjamo v resnici velikih ljudi, tistih, ki so posvetili svoje življenje idealu človečnosti in kulture. Življenje in delo naših velikih prednikov, naših narodnih in kulturnih voditeljev bi nas moralo opominjati, da je poleg lažne veličine, ki se dandanes šopiri vsepovsod po svetu, tudi prava veličina, ki je resda na prvi pogled manj vidna, manj kričava in bleščeča, vendarle pa pristnejša in trajnejša. Prav tako pa bi nas morale podobe naših velikanov, ustvarjalcev, mislecev in umetnikov iz preteklosti buditi iz malodušja ter nam dajati vero, da bo veličina duha naposled vendarle zmagala nad veličino, do katere vodita denar in pest. Saj so bili prav oni, naši veliki možje, tisti, ki so v vseh »časov silah« znali ločiti dobro od slabega, pravično od krivičnega in tako kazali ljudstvu pravo pot. Pa ne samo to. Oni so dali narodu vse, kar so mogli, bodisi da so delovali zanj na verskem, političnem, gospodarskem, znanstvenem ali umetniškem področju. Tako so ustvarili to, kar imenujemo slovensko kulturo, in s tem ohranili naš narod, kateremu so bili voditelji v nevarnih časih in so mu v stiskah budili vero v boljše bodočnost. Brez njih bi danes ne bili to, kar smo — narod, ki se zaveda samega sebe in ki hoče rasti vedno više.

Zato jih slavimo. A to slavljenje ne sme biti nikoli samo izraz pietete, spoštovanja, ampak se moramo slej ko prej zavedati, da z vsakim takim dejanjem le nadaljujemo »verigo, ki neprekinjena drži /

iz zarje v zarjo in od dne do dne« ter da tako sprejemamo vase živega duha njih, ki so sicer telesno umrli, a duhovno žive dalje v svojih delih. Na nedosegljiv način je to izrazil Oton Župančič v pesmi »Naša beseda«, kjer se spominja enega naših največjih mož — Janeza Evangelista Kreka. Takole pravi:

»Bil je med nami mož kot zrno klen in zdrav;
ta, kakor knjige mi, ljudi je brati znal;
tako zatopil se je v tajnopis
človeka našega, da je odtis
njegovih najglobočjih sanj
užgal pekočo stigmo vanj.

Zdaj bral je v sebi: V nas zapisano je Luč!
In rekel je: I nam je dan v bodočnost ključ:
mi smo hranili v duši neskaljen
pravice in svobode zlati sen;
nam samim skrit, svetu zastrt
sijal je v burnih časov srd.

Rod, veš še, da tvoj kralj je z ognjem kronan bil,
in da nihče iz rok mu žezla ni izvil?
In da za vse, kar je razgrnil Bog
ljudem svetá, za polje, goro, log,
za zver in dušo pravda še,
še teče in vsa vroča vre?

In narod, ki že sam je bil izgrešil sled
pradavnih, divnih sanj, ki jih je sanjal ded,
ko uzrl je poveljani obraz,
pred možem tem spoznal je: To sem jaz!
V zrcalu vernem, v možu tem
kar bil, kar bom, vse vidim, vem.«

Te besede bi nam morale biti navodilo, kako se spominjamo svojih velikih mož. Biti nam morajo svetli zgledi, katere posnemajmo, in kažipot, da ob njih, ob njihovem življenju, ob njihovem delu, ob njihovi besedi najdemo tudi svojo lastno podobo ter smisel svojega življenja.

Slavljenje velikih ljudi ima torej namen, izkazovati velikanom duha spoštovanje ter vzbujati v ljudeh, v nas samih voljo za posnemanje njihovega dela. S slavljenjem dajemo priznanje delu velikih mož, dokazujemo pa tudi, da se zavedamo njihovih naporov za blagor naroda in človeštva.

Na zunanji način slavimo zaslužne može z besedo, v govorih, v šoli in na raznih prireditvah. Zunanji izraz čaščenja je tudi postavljanje in izpostavljanje njihovih slik in kipov na javnih prostorih. Taki spomeniki niso samo v okras kraju, tudi niso samo izraz našega čuta dolžnosti, ampak so prav tako pomembne priče narodove preteklosti ter imajo nenavadno velik vzgojni pomen. Kdor koli in kadar koli greš mimo takega spomenika, recimo Trubarjevega, Vodnikovega, Prešernovega itd., vedno se spomniš teh naših znamenitih kulturnih delavcev iz preteklosti. Pa tudi tujcem, ki pridejo k nam, povedo taki spomeniki mnogo. Uče jih spoštovati narod in zemljo, ki so ju obiskali. Iz

istega vzroka je dobro, da skrbimo tudi za grobove naših velikih mož. Marko Bajuk, avtor »Vodnika po ljubljanskih pokopališčih«, pravi v uvodu k drugemu zvezku (str. 4): »Njihov prah, ki počiva ondi, spada med dragocene narodne svetinjé, saj so oni gradili našo skupno narodno kulturo. Zato je narodova dolžnost, čuvati njihove grobove in jih primerno oskrbovati.« Velike može pa slavimo tudi na ta način, da izdajamo njihove življenjepise, zlasti pa njihova zbrana dela. Seveda ne smemo v takih izdajah, kakršne predstavljajo na primer Zbrani spisi naših pisateljev: Jurčiča in Tavčarja, Detela in Mencingerja, Jenka in Levstika, Cankarja in drugih — videti samo »zbrano delo«, marveč živega duha onih, ki so sicer telesno umrli, a duhovno žive dalje v členih svojega narodnega občestva. Prav v tem, da to omogočijo, je veliki življenjski pomen takih zbranih spisov, ki se nam prav danes zde kakor opomin naših mrtvih vsem živim, ki so izgubili ali izgublajo živi stik z davnino, in kakor odgovor napuhu in neznanju tistih, ki prezirajo njihovega duha in besedo. Nadalje spadajo semkaj razne ustanove, male knjižnice in muzeji, kakršnih enega predstavlja na primer predlanskim odkupljena Prešernova rojstna hiša v Vrbi, kjer nas vse, kar je v nji, spominja na našega največjega pesnika. Pomembne so tudi razne slike in portreti, bodisi na javnih prostorih, bodisi v naših lastnih stanovanjih. Podoba, ki nam predočuje katerega koli naših velikih mož, nam mora biti vedno dragocena in vredna našega spoštovanja. Zato moramo pozdravljati tudi razne albume in mape, kakor so na primer Album slovenskih književnikov, ki ga je izdala pred leti Tiskovna zadruga v Ljubljani, ali pa mapa Veliki Slovenci, ki jo je izdal pred dvema letoma slikar Miha Maleš. Radi pa segajmo tudi po knjigah, kakršne so na primer Lahovi »Vodniki in preroki« ali pa Pirjevčevi »Slovenski može« ter zlasti Slovenski bibliografski leksikon. Tam najdeš podatke o vseh znamenitejših osebnostih našega naroda.

Seveda nam vse to ne sme biti samo sebi namen, ampak le sredstvo. Zunanji izrazi slavljenja so potrebni, ker prikazujejo dela velikih mož ljudstvu, posebno mladini, in opozarjajo mlačneža, kajti slej ko prej se mora vsakdo vprašati, čemu slavimo vse te može. Slavimo jih zlasti iz treh razlogov: Ponosni smo nanje, spoštujemo jih in hvaležni smo jim za njihovo delo. A predvsem jih slavimo zato, da nam bodo svetli zgledi, kajti preteklost naj nam bo le učiteljica na poti v bodočnost!

BOGOMIR MOLEJ:

Večerna molitev

V večnost se zgrinjajo bele poti,
po njih svojo volno tovari oblak.
Iz samotnega dneva v večer hiti
moj drobni, moj plašni korak.

Zarja na vrhu planine stoji,
na njenem obrazu duša sloni.
Pred vrati žarečimi kakor nekdo ihtí,
ko na žalostno lice Bog milost rosi.

Kemija vsakdanjega življenja

III. H kot gorivo, P in vžigalice.

Praden preidem k svetlobnim pojavom, ki so v zvezi z gorenjem, bi želel pripomniti še nekoliko o H₂ kot čudovitem gorivu, potem pa o P₂ — vžigalicah, ki nam omogočajo napravljati ogenj. Kot kurivo uporabljamo v navadnem življenju snovi, ki imajo v sebi mnogo C; izza prastarih časov kurimo n. pr. drva in šoto, katerima se je pozneje pridružil še premog, črni in rjavi, špirit, svetilni plin itd. Gorenje se v bistvu vrši na ta način, da se spaja C teh goriv z zračnim O v CO₂, — H pa, ki ga je tudi nekaj v vsakem kurivu, se druži ali zgoreva z O v H₂O = v vodo. Na mrazu se C nikdar ne druži z O, če se ti pa posreči, da daš pobudo za to kemijsko spajanje, potem gore pripravne snovi samé ob sebi naprej, ker povzročajo že goreči deli toliko toplote, da postanejo tudi sosedni deli dovolj vroči za zgorevanje. Danes nam še ni mogoče govoriti o raznih čudovito izpopolnjenih načinih ali metodah, kako se gorivo najbolje izkoristi; ko bomo govorili o pridobivanju Fe, o metalurgiji železa, bomo tudi obširneje govorili o tej stvari. Sledečo opombico pa bi rad podal že tukaj. Rekel sem že, da razvija goreči H silno množino toplote, ki se še znatno poveča, ako pihaš v Hov plamen čistega O. Pt-žica, ki se za najmočnejšo žerjavico niti ne zmeni, se tali v tem plamenu pokalnega plina kakor vosek. Kos priostrene krede, ki ga držiš v ta plamen, se razbeli ter ti da bleščečo, najsijajnejšo luč. H je torej gorivo I. vrste. Sedaj pa naj posežem nekoliko naprej in odkrijem, da obstoji vsa voda iz H in O, v katera se da tudi razkrajati na razne načine. Z električnim tokom, s K, Na itd. V 1 l H₂O je okoli 111 g, v 1 m³ torej 111 kg H. Ako bi kurili sobo ves dan s H, bi ga ne bilo treba več kakor toliko, kolikor ga je v eni sami kupici vode! Vode pa je toliko na svetu, da je ne bo zmanjkalo nikoli. Ako torej izumiš način, po katerem bi mogli z majhnimi stroški razkrajati vodo v H in O, potem podaš jugoslovanskemu ljudstvu in vesoljnemu človeštvu neusahljiv vir najboljšega kuriva. Kako krasna naloga za bistroumnega iznajditelja! Pa ne samo za kurjavo, tudi za razsvetljava bi nam služil H, kakor nas uči poskus s priostreno kredo. Svetloba krede, žareče v H plamenu, je tako močna, da kar slepi oči. Pa to niso samo prazne sanjarije, ampak si na mnogih krajih tudi že resno prizadevajo, da bi mogli uporabiti H v velikem za kurjavo in razsvetljava. Na Dunaju in po drugih krajih so že sezidali peči za H. Da se poraba H na debelo še ni posrečila, kakor bi bilo želeti, je krivo edino le to, ker ga za enkrat ne morejo še izločevati iz H₂O dovolj poceni. Če torej kdo reši uganko, kako bi pridobivali H prav poceni, preskrbi zemljane z zadostnim kurivom, sebi pa pridobi slavo na svetu in zlatega mamona na kupe. Kako čudovita, zanimiva in neizmerno daljnosežna je torej zagonetka pridobivanja H!

Pa vrnimo se zopet k vprašanju: Kako pa z a n e t i š o g e n j i n s p r a v i š g o r e n j e k u r i v a v t i r? Kako so se naučili ljudje spoznavati ogenj? Saj je ogenj za vse naše življenje na svetu tako neizmerno važen. Brez njega bi bila tudi najnižja stopinja omike popolnoma nemogoča. Zato pa pozna ogenj tudi najbolj surov divjak na Malajskih otokih in umljiv nam je globoki zmisel grške bajke, po kateri je ukradel Prometej, sin grških bogov in prijatelj ljudi, navkljub odločni prepovedi očetu Zevsu blisk iz neba in ga prinesel ljudem na zemljo. Za kazen ga je prikoval

Zevs na visoko skalo na Kavkazu; sleherni dan je prišel jastreb, ki je izžiral ubogemu Prometeju jetra kot domnevani sedež človeških poželenj, ponoči pa so jetra zrasla na novo. Sele junaški Herakláj je ubil jastreba in rešil našega prijatelja Prométeja. Starim narodom je veljalo ognjušče, kjer so trajno hranili ogenj, kot svet kraj v hiši. Stari poganski Rim je imel posebne templje, posvečene božici Vesti; njene duhovnice, vestalke, ki so morale skrbeti v svetišču za večni ogenj, so bile pri Rimljanih v najvišji časti. V gorečem grmu in v gorečih jezikih na binkoštni praznik se nam kaže ogenj kot znamenje božanstva, kot simbol tretje božje osebe, sv. Duha. Ogenj spada sploh med one prikazni, ki po svoji lepoti in velikolepnosti najbolj zgovorno pričajo o svojem in našem Stvarniku.

Danes je igrača prižgati ogenj; vzameš vžigalico — resk! — pa ga imaš. A žveplenke poznamo šele kakih 90 let. Menda bo vedno ostalo nerešeno vprašanje, ali so prišli najstarejši ljudje do ognja na ta način, da so drgnili dve poleni drugo ob drugo ali pa po streli, ki je slučajno vžgala drevo v gozdu. Z drgnjenjem dveh kosov lesa se že da napraviti ogenj in potovalci pripovedujejo, da si ga pripravljajo še danes nekateri neomikani narodi na ta način. Treba pa je za to tako suhega lesa, kakršnega v naših krajih sploh ni dobiti na prostem; zato ni kazalo prednamcem drugega, ko hraniti nepretrgoma ogenj v hiši kot žerjavico pod pepelom. — Sele v poznem srednjem veku so začeli kresati iskre z jeklom iz kresilnega kamna, krémnjaka; če pada iskra na suho gobo ali kako drugo netivo, se to vname. Od začetka 19. stoletja so si prizadevali najti s kemijo kako vžigalo, ki bi bilo pripravno za splošnost. Do uporabe P v ta namen, kar sega nekako v leto 1830., pa je bil uspeh vseh prizadevanj le malenkosten; vžigala so bila premalo pripravna, nezanesljiva, nekatera celo nevarna. Med najbolj znana kemična vžigala spada Döbereinerjev vžigalni stroj, pri katerem se razvije H s tem, da pomočiš Zn v H_2SO_4 ali hudičevo olje in H se vname, ko gre iz posode, ob koscu Pt-gobe. Med kemičnimi vžigali, ki so se prikazovala in izginjala kakor kresnice v poletni noči, je bilo samo pomakalnim vžigalom prisojeno nekoliko daljše življenje. Bile so to lesene šibice, ki so bile na enem koncu prevlečene z S in zmesjo iz Cl — kislega K $KClO_3$, sladkorja in cinobra. Če si pritisnil šibico na azbest, napojen z H_2SO_4 , pa se je vnela. Prva desetletja 19. stoletja je bilo pomakalno vžigalo povsod v rabi, dokler ga ni izpodrinila P-jeva vžigalica, žveplenka. Madžarski študent kemije na dunajski politehnik, Ívan Iriny mu je bil ime, je opazoval ob nekem predavanju v šoli, kako je delal profesor Meissner različne poizkuse s P; pri tem mu je šinilo v glavo, da bi se dal P krasno uporabiti za vžigalice. Šibice, katerih konec je bil pomočen v S, so bile že splošno v rabi za prenašanje ognja. Iznajditelj je pritrtil vrhu žveplene kapice še malce P in žveplenka je bila gotova. P se že vname, ako le ž njim podrgneš po steni; goreti začne S in za njim tudi les. Seveda v praksi izdelovanje dobrih žveplenk ni tako enostavno, kakor si morda misliš. Sele po dolgih letih so prišli tovarnarji tako daleč, da so znali izdelovati prvovrstno blago: Prve žveplenke je spravil na trg neki Preshel na Dunaju okrog leta 1833. — Žveplenki kot vžigalu ne moremo sicer ničesar očitati, a njene postranske lastnosti so bile vzrok, da so jo popolnoma izpodrinile švedske vžigalice. P je namreč silno nevaren in po žveplenki je prišla ta nevarna snov splošno med občinstvo. Tudi delavcem v tovarnah je bil P poguben, premnogo jih je pomrlo na bolezni »fosforne nekroze«, pri kateri se vnamejo in potem razpadejo čeljustne kosti. Začetnik vžigalniške veleobrtni na Švedskem je bil Lundström v Jönköpingu okrog leta 1870. Tla so bila tej industriji na Švedskem posebno ugodna zaradi

obilice lesa. Danes izdelujejo švedske vžigalice največ na Japonskem, Švedskem, v Belgiji in v bivši Avstriji. Povsod je ta obrt ali državni monopol ali pa so glavne tvornice zvezane v truste in kartele, ki poljubno narekujejo cene svojemu blagu. Leta 1906. so po medsebojnem dogovoru prepovedale glavne evropske države rabo belega P pri vžigalicah. Fosfor je našel neki Brand, ki je živel sredi 18. stoletja kot trgovec v Hamburgu. Ker pa je prišel na boben, se je udal z vso dušo alkimiji, ki je prav takrat najbujnejše cvetela. Ves svet je bil takrat prepričan, da mora biti na svetu tako imenovan »kamen modrih«, s katerim se morejo izpreminjati neplemenite kovine Fe, Zn, Cu v plemenito Au in Ag in je tako mogoče v najkrajšem času dospeti do neizmerne bogastva. Povsod so iskali tiste »prvotne snovi« (materia prima so ji rekli), iz katere bi se dal napraviti kamen modrih, poizkušali na tisoče snovi organskega in anorganskega sveta. Braun je delal svoje eksperimente zlasti s človeško vodo, z urinom, in našel nekega dne v stekleni predložki čudovito snov, ki je svetila v temi z zelenkastim sijem; vsak predmet, ki je prišel z rumenim, vosku podobnim P v stik, se je jel svetiti; zato je dal Brand novi snovi ime »fos-for«, to je: lučonošec. Leta 1669. se sicer Brandu še ni sanjalo, kakšno važno vlogo bo še igrala njegova iznajdba v bodočnosti za človeški rod, a njemu samemu je postala vir bogatih dohodkov. Odehtavali so mu namreč P z zlatom in dobival je knežje nagrade samo za to, da je P pokazal odličnim osebam. — V našem človeškem organizmu igra P važno vlogo, zlasti mnogo ga je v človeških in živalskih kosteh. Zato so pa tudi kosti ena izmed glavnih surovin za izdelovanje P v velikem. V novejšem času pridobivajo P večinoma z elektriko iz rudnine kalcijev fosfat. V trgovino prihaja v obliki palic in ga moramo hraniti v posodah, napolnjenih z vodo, drugače bi se nam polagoma okisal, združil s kisikom, bi zgorel. Nič drugega kakor počasno gorenje namreč pomeni svetlikanje v temi ali fosforesciranje, ki so se mu tako čudili že stari alkimisti. Pridelujejo ga največ na Angleškem, v Franciji in Rusiji, a od 1900 tudi na Nemškem elektrokemično. Vsega skupaj so proizvajali pred svetovno vojsko okrog 3000 t na leto in je veljal 1 kg kake 4 srebrne krone. Beli P je tako strupen, da že $\frac{1}{10}$ g umori odraslega človeka; zato pa toliko boljše učinkuje na miši in podgane. Izdelovanje vžigalic se vrši danes samo s stroji. Stroj izdeluje leseno žico za šibice, stroj vklada šibice v okvire in jih pomaka v raztaljeno S in vžigalno maso, stroj napravi škatlice, zloži vanje vžigalice in vlaga škatlice v zavoje. Barberjev avtomat n. pr. izdelava na dan 5 milijone šibic, Jay-Gouldov bajte celo 30 milijonov! Prav tako napravi tako imenovani »kompletni stroj« po 50.000 škatlic na dan. Bengalične šibice, katere gorijo dalje časa s svetlim rdečim, belim ali zelenim plamenom, izdelujejo na ta način, da pridevajo vžigalni masi raznih preparatov, kakršne rabijo v umetnem ognjarstvu le v pirotehniko za bengalični ogenj. — Ker je vedno manj lepega in pripravnega lesa za šibice, si prizadevajo nadomestiti ga s papirjem. Taka masa se da stisniti s hidravlično stiskalnico tako močno, da jo je potem lahko rezati in poljubno obdelovati. Da je to prizadevanje utemeljeno, spoznamo, ako premislimo, kakšne orjaške množine lesa pogoltne industrija vžigalic. Recimo, da pride na vsakega človeka v Evropi po 7 vžigalic — kadilec jih rabijo več —, za vso Evropo znaša to že okrog 2 milijardi šibic na dan in 730 milijard na leto. Če položite n. pr. te šibice po vrsti drugo k drugi, je vrsta dolga $36\frac{1}{2}$ milijard m; ta dolžina obseže 829 krat ravniki naše zemlje. Če bi se ti obročki okoli zemeljskega pasu dotikali, bi bil pas širok 1.65 m. Okrog 6000 šibic gre na 1 kg; zato znaša teža lesa, ki ga potrebuje Evropa samo za 1 dan, 300.000 kg ali 30 vagonov. Največ uporabljajo za šibice trepetliko, črni topol, lipo,

vrbo in smreko; 1 m³ topolovine tehta okrog 300 kg. Treba je torej 400.000 m³ lesa, ki tehta 109½ milijona kg, da dobimo potrebnih šibic za Evropo za 1 leto.

Navadni strupeni P je rumen; ima pa čudno lastnost, da se spremeni v rdeč prah, rdeči P, ako ga segrevate nekaj časa v zaprti posodi — v odprti bi se namreč takoj vnel in zgorel! — n. pr. v kotlu z dobro zapirajočim se pokrovom pri 250° C. Rdeči P ni strupen in se vname mnogo teže kot navadni rumeni P. Lahko trdimo: P je naravna skrivnost, ker nastopa ena in ista prvina v dveh oblikah, ki se tako močno ločita med seboj po svojstvih. Sicer si to razliko razlagamo tako, da pravimo: v molekuli, najmanjšem delcu belega in rdečega, kakor tudi črnega P se družijo atomi na različne načine med seboj. Dobro. A zakaj se vendar vežejo ti atomi tako različno med seboj in od kod ima to različno spajanje tako daljnosežne posledice, da te beli P umori, rdeči pa ne? To so pač skrivnosti. Naravne skrivnosti so predpodebe višjih skrivnosti v božjem razodetju. Ako imajo že vsakdanje snovi na sebi toliko skrivnostnega, koliko za naše uboge možgane nepojmljivega mora vsebovati šele razodetje nadnaravnih resnic! Seveda imamo pri naravnih skrivnostih upanje, da jih kdaj razvozlamo, ko bodo razpolagali z boljšimi pripomočki in še večjim znanjem. Toda nekega ostanka naravnih skrivnosti ne bomo odkrili nikoli. Vzemimo, da bo nekoč popolnoma pojasnjeno, kako da so sestavljene molekule in da bodo znanjci natančno preiskali sile, ki vežejo atome med seboj, ter slednjič analizirali tudi končne sestavine atomov, t. j. praatome; kdo — vas vprašam — nam bo pa potem povedal, kaj da je snov teh praatomov, katere so tiste sile, ki izhajajo iz njih? — To naj blagovolijo pomisliti oni, ki jim niso všeč skrivnosti v nadnaravnem razodetju naše sv. vere ali ki imajo tista verstva za popolnejša, ki ne poznajo nobenih skrivnosti.

Rekel sem že, da se rdeči P vname zelo nerad, tako nerad, da ga s samim drgnjenjem sploh ne pripraviš do tega. Vname se šele tedaj, ako posešimo njegovo vnetje s kemikalijami, ki imajo v sebi mnogo O. Zmes za kapice švedskih vžigalic sploh nima P v sebi, ampak obstoji iz 32 delov Cl-kislega K, 12 delov Cr-kislega K, 32 delov Pb superoksida in 34 delov žveplena Pb, med katerimi se prve tri spojine odlikujejo po obilici O. Ako potegneš s tako kapico po ploskvi, ki je prevlečena z rdečim P, kakor je ravno raskava plat škatlice za žveplenke, nastopi na mestu, kjer si podrgnil, vnetje, ki se prenese na šibico, da zagori. Kako dolga je bila torej pot, preden je dospela neznatna mala vžigalica do svoje današnje popolnosti!

In vendar se že dozdeva, da zaklenka tudi švedskim šibicam prej ali slej mrtvaški zvonček. — Ako zliješ cera, lantana, didima in podobnih redkih kovin skupaj s težkimi kovinami, na primer z Fe, postanejo piroforne; to se pravi: pri drgnjenju ob raskave predmete dajo iskre. Auer Welsbach, iznajditelj auerske gorilke na plin, je tudi začetnik nove obrti pirofornih kovin, ki utegnejo imeti še velik pomen kot vžigala in za razsvetljavo. Posebno pripravna je zlitina cera z Fe, ki jo rabimo danes že v veliki meri za prižiganje plinovitih svetilk, kolesarskih in avtomobilskih latern, rudniških svetilk za vžigalne priprave, v fotografske namene, posebno pa za žepne vžigalnike, ki jih že močno rabijo posebno kadilci, pa so praktični tudi za gospodinjo. Tak vžigalnik je majhna kovinska škatlica, ki ima ob strani ploskvico iz cerovega Fe; to dá, ako podrgneš z jeklenim klinom po njem, iskro, ta pa vžge stenj, ki je napojen z bencinom.

Vodo bi nosil v Savo, ko bi hotel na dolgo in široko poudarjati važnost vžigalice in fosforja. Revež in bogataš, kmet in meščan potrebuje te male stvarce in ko mu je doslužila, jo vrže proč, ne da bi le za hipec pomislil, koliko truda,

duševnega in telesnega, je bilo treba, preden smo dobili tako lahkoten vir za napravo ognja. Po pravici je velevažna razlika med človekom in najpopolnejšo opico tudi ta, da opice prav nič ne poznajo ognja. Pa tudi med človeškimi plemeni: kakšna razlika med omikanimi narodi, ki nosijo ognjeni blisk v telovnikovem žepu, in med revnim bušmanom, ki si mora z drgnjenjem lesa z neznanskim trudom privabiti ta nebeški dar! In ko bi danes, — mislimo si to, — nenadoma izginila vžigalica iz srede civiliziranega sveta, kako ogromna kulturna škoda bi bila to zanj! Pa ne le v človeškem, ampak tudi v gospodarstvu narave je fosfor neobhodno potreben. Brez njega ni organskega življenja, zato ga srečate v vsaki celici, v vsaki živali, v vsaki cvetlici, v vsakem grmu. Ne sestavlja samo kosti, ampak ga dobite tudi v krvi, v mišicah in možganih; zato je izrekel Molleschot besede: »Brez P ni nobene misli.« Srečna je bila tudi misel v glavi iznajditelja, da je uporabil P za izdelovanje res praktičnih, pripravnih vžigalic in tako ustregel dvema bistvenima pogojema človeškega življenja, to je: naprava luči in toplote brez truda. Iz zgodovine fosforja tudi vidimo, da je alkimija, četudi ni mogla napraviti čiste zlate kovine, vendar naučila ljudi proizvajati telesa, ki so več vredna kakor zlato in biseri. Tako telo je P, za katerega najlepša zahvala večnemu Bogu, ki nam ga je pokazal po alkimistu Brandu.

(Dalje.)

BOGOMIR SMOLEJ:

Večec

Lepo sloneti je v trudnosti večera
in misliti na topli, davni jok dežja,
s pobožnimi rokami bati se nemira,
utopiti se v negibni nočni mir voda.

Kako počasi se tesnoba zliva
iz mrtvih zvezd do tihih katakomb srca.
Morda v tem času nekdo sam umira
in z belimi rokami grabi zadnji modri kos neba.

Tihe noči

Tihe noči,	Strune srebrne
mirne oči.	mehko zvene —
Veter ječi	zvezda se utrne
med kočami.	na mrtvo srce.

Moji spomini na Anglijo

3. Fox-hunting.

Obeda je bilo konec in imeli smo eno uro odmora.

Med tretjo in peto uro popoldne je bilo pisano na urniku »games« (izgovori gejms), kar pomeni točno prestavljeno: igre. V tem času si je lahko vsak dijak izbral tri športe. To je povedal športnemu učitelju, ta pa je potem vsak dan sproti napisal na desko, ki je bila na dvorišču, ime vsakega dijaka, poleg imena pa šport, katerega mora tisti dan gojiti. Pred igro je bila za vsakega dijaka obvezna četrturna telovadba (physical trainings; izg. fizikl trejnings). Jaz sem se vpisal pri športnem učitelju za jahanje, plavanje in tenis.

Ob treh sem šel na jahališče, kjer je že čakalo šest drugih dijakov, med njimi tudi Hajek. Sli smo v hleve in vsak je dobil svojega konja.

Jahalni učitelj nas je vodil najprej na travnik, kjer smo morali jahati vštric, nato v gozd, kjer smo jahali drug za drugim. Čez pol ure smo se začeli igrati fox-hunting (izg. foks hanting, to je lov na lisico). Jahalni učitelj je imel okrog vratu rdeč robček. Dve minuti je imel časa, da se skrije, mi pa smo ga morali iskati, oziroma dobiti njegov rdeči robček. Da nam je olajšal iskanje, je imel v ustih piščalko, na katero je vedno piskal. Dolgo smo ga iskali in dolgo preganjali, končno je neki Anglež dobil rdeči robček in lisica je bila ujeta. Bilo je že pol petih in vrnili smo se. Po končanem jahanju smo šli v »changing-room« (izg. čejndžing rum, to je oblačilnica), od tam pa v šolo. Ob petih je zopet zvonilo in šli smo v jedilnico južinat.

4. Prve učne ure v college-u.

Po južini so bile na šolskem dnevnem sporedu učne ure od pol šestih do osmih. Samo v četrtek je ena popoldanska ura odpadla, v soboto vse popoldanske, v nedeljo sploh ni bilo pouka.

Šel sem v »library« (izg. lajbreri, to je knjižnica) v prvo nadstropje, kjer se je poučevala angleščina. V razredu je bilo že zbranih osemnajst dijakov. Nekaj časa po zvonjenju je vstopila v razred angleška učiteljica Miss Taylor (izgovori Tejlor), precej obilna gospodična. Skoraj vedno je imela pri sebi Shakespeara. Poleg angleščine je znala tudi malo francoski in nemški. Začetnikom je razlagala v angleškem, francoskem in nemškem jeziku obenem. Vendar moram priznati, da je bil njen način razlaganja zelo dober; vsi začetniki smo se pri njej že v manj kakor enem mesecu naučili precej angleščine in z lahkoto smo sledili njeni razlagi. Najprej nam je razlagala, kakor je ona trdila, najtežji in najvažnejši del angleške slovnice: Prononciation (izg. pronaunsiejšn, to je izgovarjava). S Shakespeareovim Hamletom je tolkla po mizi in izgovarjala besede: book — look, mine, wine, London (izgovori: buk — luk, majn — vajn, Landn, to je: knjiga — glej, moj — vino, London). Ves razred je za njo ponavljal in šele, ko je nehala s Shakespeareom tolči po mizi, je bilo znamenje, da je zadovoljna z izgovarjavo. Po končani vaji je vsakemu posamezniku in potem tudi vsemu razredu razlagala nekatera poglavja angleške slovnice. Takoj po končani razlagi je narekovala vsemu razredu kratko vajo, v kateri je lahko vsak takoj pokazal, če je razumel njeno razlago ali ne.

Ura je minila, nekateri dijaki so odšli v druge učilnice, nekateri pa so ostali tam. V tem college-u so namreč dijaki za vsako uro menjali učilnice, dočim so profesorji ostali vedno v isti sobi. Zaradi tega se posamezne učilnice niso ime- novale kakor pri nas I., II., III. razred, ampak učilnica za matematiko, učilnica za angleščino itd.

Šel sem v pritličje k nemški uri. Mr. Piper, moj najljubši profesor v college-u, je že sedel pri dolgi mizi. Okrog nje so se začeli zbirati dijaki. Razdelil nam je zelene knjižice »Deutsche Anekdoten« in začeli smo prevajati iz nemščine v angleščino. Znanje dijakov je bilo zelo različno: Angleži so znali izvrstno angle- ščino, toda precej slabo nemščino, med tujci pa skoraj nobeden ni znal dobro angleščine, nekateri pa precej nemški, da ne govorim o rojenih Nemcih, ki jih je bilo pet. Komaj smo skupno prevedli ustno dve anekdoti, je že zvonilo in menjali smo razrede.

Šel sem v kemični laboratorij. To je bila zadnja ura zvečer. Mr. Turner, profesor kemije, je ravno pripravljaj aparate za pridobivanje kisika. Napeto smo sledili poizkusu, nekateri si niso upali niti dihati, dokler ni neki dijak (najbrž nalašč) prevrgel stol. M. Turner, ki je bil, kakor je sam trdil, blizu penzije, se je tako ustrašil, da je spustil vročo epruveto. Epruveta je padla dijaku, ki je stal poleg njega, na roko. Revež je strašno zatulil, Mr. Turner pa je rekel: »I am sorry!« (izg. aj em sori, to je, žal mi je). Vsi drugi pa smo se zelo smejali. Mr. King, profesor zgodovine, je prišel celo v učilnico in vprašal, če je kdo povedal kakšno smešnico. To njegovo vprašanje je povzročilo seveda še večje vpitje in smeh. Mr. Turner je začel tolči z nogo ob tla, da bi napravil mir, in rekel, da je bila to neslana šala nekega dijaka. Vzel je svežo epruveto in znova začel poizkus. Zopet smo napeto sledili, tokrat brez prekinitve, in končno smo lahko s tlečo tresko dokazali, da se v epruveti nahaja kisik. Zvonilo je in že smo hoteli iti k večerji, ko nam je še Mr. Turner zagrozil, da bo drugič vse skupaj v soboto po- poldan pet ur zaprl, če se bo med poizkusom še kdaj prevrnil stol. Neki dijak se je pri teh besedah zahihital, neki Grk (očividno krivec) si je robček tiščal pred usta. Končno smo odšli k večerji.

Ob pol devetih smo končali z večerjo in imeli smo odmor do devete ure. Ob devetih smo se morali zbrati v učilnici za latinščino (to je bila največja učilnica v college-u). Tam smo se razpostavili v štiri skupine. Vsaka skupina je štela pri- bližno dvajset dijakov in se je postavila ob steno. Prvi dve skupini, v kateri so bili mlajši dijaki, se je imenovala »brown house« in »blue house« (izg. braun haus in blu haus, to je rjava hiša in modra hiša) ali z eno besedo »junior houses« (izg. džunior hausis, to je hiši mlajših). Drugi dve skupini »whiti house« in »red house« (izg. uajt haus in red haus, to je bela hiša in rdeča hiša), ali »senior houses« (izg. senior houses, to je hiši starejših). Namen te razvrstitve, ki se je vršila vsak dan ob deveti uri zvečer, v soboto in nedeljo tudi ob pol sedmih (pozimi ob šestih), je bil ta, da se pregleda, če so vsi dijaki v šoli; vsi so namreč morali z ravnateljem skupno opraviti večerno molitev. Ob tej priliki so se vsem dijakom razglasili tudi morebitni ukrepi šole (n. pr.: izleti, nov urnik itd.).

Ko smo bili zbrani, sta stopila v sobo dva profesorja in ravnatelj. Opravili smo večerno molitev, nakar sta profesorja prebrala imena; vsi so bili navzoči.

Nato smo se razšli in od devetih do desetih zvečer pisali domače naloge ali pa čitali knjige.

Ob desetih sem šel v prvo nadstropje, v spalnico, kjer sva spala Holandec Eddy de Jongh in jaz. (Dalje.)

Naša šola za telesno vzgojo naroda

Zelo važno vprašanje današnjega časa je športna vzgoja mladine; narod brez športnikov danes nima bodočnosti. Moč vsakega naroda je v tem, da ima veliko število zdravih in krepkih ljudi. To se pa doseže samo s premišljeno telesno vzgojo širših slojev.

Leta 1958. so v Beogradu ustanovili prvo šolo za telesno vzgojo naroda. To je bil samo poskus začasne ureditve izobraževanja telovadnih učiteljev. Dotok mladine na šole je naraščal in tudi vprašanje njene športne vzgoje se je moralo rešiti. Toda ta šola za športne učitelje je trajala samo eno leto, dočim imajo naše sosedne države, med njimi nekatere manjše kakor naša, že visoke šole za telesno vzgojo, na katerih traja pouk več let.

Naslednje leto so zopet odprli šolo za telesno vzgojo, a učno dobo že podaljšali na dve leti. Skrajni čas pa bi bil, da se ustanovi popolna visoka šola za telesno vzgojo, ki bi trajala tri leta. Res, da je naš narod majhen, toda kar se tiče športnih uspehov v raznih panogah, se lahko kosa z najmočnejšimi narodi na svetu; zato po pravici zasluži popolno visoko šolo za telesno vzgojo.

Letos v jeseni se je zopet prijavila velika množica mladine za šolo telesne vzgoje v Beogradu. Prišli so iz raznih krajev naše države, zelo mnogo tudi iz Slovenije, iz česar se vidi, da je stremljenje po športni vzgoji v Sloveniji veliko. Da je bil kandidat sprejet, je moral narediti razne izpite; bil je tudi temeljito pregledan, če je njegovo telo sposobno za tako šolanje in sploh za ta poklic. Prvi dan so bili pismeni izpiti s temami iz športa: »Pomen telesne vzgoje za okrepitev domovine«, »Vloga Sokola v razvoju našega športa« ter »Moderne olimpijske igre«. Teme niso bile težke, posebno o prvi so se mnogi razpisali. Popoldne je bil natančen zdravniški pregled: tehtanje, merjenje, pregled oči, končno še röntgenološki pregled. Drugi dan je bil izpit v raznih lahkoatletskih disciplinah, kakor: tek na 100 metrov, met kroglice, skok v višino ter daljino in še tek na 2 km. Pri marsikaterih so bili rezultati povprečni, saj je redek športnik, ki bi bil odličen v vseh disciplinah. V teku na 100 metrov so res nekateri pokazali brzino, bilo je pa tudi mnogo takih, ki so že pri štartu zaspali in so komaj dosegli dostojen čas. Pri tem teku so se odlikovali posebno Srbi, katerim je mnogo pomagal njihov temperament. V metu kroglice pa so se najbolj odrezali kandidatje iz Bosne. Bosanec je stopil v krog, prijel čisto po svoje kroglo in jo zalučal daleč preko minimuma; vse to brez kakšne posebne tehnike, dočim so se drugi, ki so imeli vsaj nekaj tehnike, trudili, da so dosegli predpisano daljavo. Tu se je videlo, da je Bosanecem že v krvi njihov domači šport, metanje »kamena s ramena«.

Pri skoku v višino in daljino ni bilo težko doseči predpisane mere, toda kako naj se plavač, kateremu je telo trenirano samo za plavanje, sploh odžene od tal v višino ali daljino? Zato ni nič čudno, da so se nekateri plavači pri višinskem skoku komaj dvignili od tal.

Zadnja lahkoatletska točka je bil tek na 2 km. Te discipline so se marsikateri zelo bali in so jo tudi najmanj trenirali, Slovenci pa so se najbolj odlikovali, saj so vsi najboljši tekači na take proge.

Nazadnje je prišla disciplina, v kateri so se lahko odlikovali plavači, ki v lahki atletiki in orodni telovadbi niso imeli sreče. Za nekatere je bila ta točka kaj

žalostna; prisostvovali so tekmi v civilni obleki. Imeli so sicer kopalne hlačke, samo plavati niso znali. Drugi so se krepko borili in so se morali mnogo premagovati, da so vsaj preplavali določeno progo, akoravno ne v predpisanem času.

Mnogi so se pri plavanju kar razživel v najrazličnejših načinih plavanja. Največjo smolo pa je imel tisti, ki je plaval menjaje kar tri težke načine ter se na koncu tako izmučil, da ni dosegel niti predpisanega časa, ki bi ga bil dosegel, če bi bil malo bolj skromen v svojem razkazovanju. Nekaterim je pa bila proga predolga in so se med plavanjem malo hrbtno odpočili, potem pa zopet nadaljevali ter z močno voljo le dosegli cilj.

Zadnji dan so se vršili izpiti v telovadnici. Pokazati je bilo treba nekaj znanja na orodju, na bradlji in drogu. Za tiste, ki so kdaj kaj telovadili, je bila stvar lahka, težavna pa za tiste, katerim mišice niso bile trenirane za vaje na orodju. Nekateri so jih izvedli brezhibno, saj so bile za pravega telovadca malenkost. Bili so pa tudi taki, ki niso mogli pritegniti nog k drogu; bile so jim pač pretežke. Zadnja točka: plezanje po vrvi brez uporabe nog v predpisanem času. Tu je šlo že bolj težko, nekaterim samo dva ali tri metre. Po tej točki so se vsi oddahnili, saj je bil redkokateri, ki ni imel kaj strahu pred kako disciplino.

Naslednji dan je bil svečan začetek novega šolskega leta in razglasitev rezultatov. Navzoči so bili stari in novi slušatelji s svojimi profesorji, razni ministrski odposlanci z ministrom za telesno vzgojo naroda, g. Dušanom Pantićem. Rektor šole g. Aračić je imel lep govor, nakar se je slušatelj Marković, prvi po rangu pri sprejemnem izpitu, zahvalil in dal svečano izjavo v imenu vseh novih kandidatov, da se bodo trudili z vsemi močmi, da bodo služili v čast in slavo Jugoslavije v svojem novem poklicu. Minister za telesno vzgojo je opozoril vse slušatelje na njihove dolžnosti do naroda in države, ki jim zaupa mladino, katero morajo vzgajati telesno, duhovno in nacionalno. Svečanost se je zaključila s pozdravom predsednika udruženja slušateljev na šoli za telesno vzgojo.

Nato so nam navedli predmete, katere bomo morali poslušati. Predmetov je mnogo in so nekateri zelo zanimivi; razdelijo pa se lahko na take, pri katerih se uporabljajo »roke in noge«, sploh vse telo. Drugih, pri katerih je treba »možganov«, je tudi dovolj in niso posebno lahki. Nekateri o teh predmetih še niso nič slišali, razen učiteljev, ki jih je tu dovolj in ki so že na učiteljišču poslušali predavanja iz pedagogike in psihologije. Prav posebno bo treba uporabiti »možgane« pri anatomiji, ker mora slušatelj vedeti za vsako kost in posebno za vsako mišico. Nič lažji pa niso predmeti: nauk o telesni vzgoji, zgodovina telesne vzgoje, fiziologija, biologija in antropologija. Za razvedrilo pa so gimnastične igre, narodne igre in splošna telesna vzgoja.

Po prvem dnevu pouka je bila slavnostna večerja s sprejemnim izpitom za nove »bruce«. Tej večerji so prisostvovali rektor in vsi profesorji. Izpit novih brucev je povzročil mnogo smeha in malo odgovorov, vendar se je le srečno končal, ker so ga vsi opravili. Po raznih govorih in recitacijah se je vršila zabava.

Ziviljenje v šoli je vzorno urejeno; čisto po vojaško moraš zjutraj spraviti v red posteljo, kar je posebno hudo za tiste, ki še niso bili pri vojaki, in za one, ki so že pri vojaki dosegli višje čine ter so navajeni kakega pomagaja. Nekdo, ki je častnik v rezervi, je izjavil, da bo šel na vojaško komando in prosil, naj bi mu dali vojaka, ki bi zanj opravljal posle, katerim se je že zdavnaj odvadil. Posebno težka je služba dežurnega, ki traja teden dni. Vsak dan mora zapisati, koliko slušateljev je pri predavanjih, na dopustih ali bolnih, kar mora raportirati vsako

uro ter vsakemu profesorju posebej. Dežurni mora ostati ves teden doma in skrbeti za red in mir; oddahne se šele v ponedeljek, ko preda dežurstvo nasledniku.

Šola ima tudi svojega zdravnika, ki ima dovolj posla, saj se pri raznih vajah in igrah vedno kdo kaj potolče. Tako zdravljenje je lahko; svetuje ti takoj mrzle obkladke, ki jih je marsikdo že uporabljal. Učenja in vaj je mnogo, simulirati pa se ne splača, ker je lek enostaven: takoj v posteljo, za zajtrk čaj, za kosilo čaj ali pa juha; ozdravljenje nastopi takoj in že drugi dan krepko korakaš z drugimi po telovadnici.

Popoldne je po navadi prosto; nekateri se tedaj odpočijejo, nekateri igrajo razne igre na prostranem dvorišču. V enem kotu igrajo odbojko, košarko ali nogomet, v drugem mečejo disk, kroglo ali skačejo v višino. Vse priprave in tudi prostori so vsem na razpolago, tako da lahko vsak trenira, kar hoče in kolikor hoče. Nekateri so res pravi športniki; zjutraj, ko vstanejo, delajo jutranjo gimnastiko, potem se tuširajo z mrzlo vodo in prihajajo spočiti in sveži k predavanjem.

V šoli je mnogo odličnih športnikov, s katerimi se naša država ponaša na raznih meddržavnih tekmah v lahki atletiki, plavanju, telovadbi, nogometu, smučanju, ping-pongu in sploh v vseh športnih panogah. Reprezentanca šole bi se lahko dostojno borila z najboljšimi klubi naše države.

Tudi v dolgih zimskih večerih ne bo pusto v šolskem poslopju; na razpolago je velik radio in mize za ping-pong. Kogar to ne veseli, pa še vedno najde dovolj prijateljev šaha in kart.

Tako bodo hitro minili štirje semestri na tej šoli, če se ne bo pouk podaljšal še za dva semestra in bi dobila značaj fakultete, kar si vsi želijo in tudi upajo, da se bo zgodilo.

Naš narod potrebuje nujno »visoko šolo za telesno vzgojo«. Mogoče se bodo pri merodajnih krogih zganili in sprejeli načrt za graditev krásnega olimpijskega stadiona in poleg njega »visoke šole za telesno vzgojo« na lepem prostoru ob zlivu Save in Donave. Važen pa je tudi problem ustanovitve stolice za telesno vzgojo na naših univerzah, posebno pa na univerzi v Ljubljani, središču Slovenije, ki ima najstarejšo športno tradicijo.

TINE MIKO:

Od doma

Tihi so in mračni.
Cesta se odpira,
nemo jih požira —
jagnedi šumijo...

Tonejo v daljavi,
s culami na rami,
žalost je med nami —
jagnedi šumijo...

Kdaj jih bo vrnila
širna cesta bela
v naša tiha sela? —
Jagnedi šumijo...

Grški junaki in njihova junaštva kakor nam jih kažejo znamke

Nič čudnega mi, če je večina motivov na grških znamkah vzeta iz stare grške zgodovine, predvsem iz bajeslovja. A tudi novejša zgodovina, zlasti bojev za svobodo in državno samostojnost od leta 1821., ko se je začela vstaja na Peloponezu (Moreji) pa do leta 1830., ko je bila Grčija proglašena za neodvisno državo, daje mnogo primernega gradiva za slike na znamkah. Sedaj, ko gre po vsem svetu glas o hrabrem odporu Grkov, ki se morajo, kot že tolikokrat v svoji preteklosti, boriti s premočnim sovražnikom, si oglejmo njih junake in njihova dela, kolikor nam jih razkazujejo znamke. Kako modra je zamisel, ovekovečiti slavno zgodovino in vojake, ki so jo napravili slavno, na znamkah redne, torej vsakomur dostopne izdaje in tako pri neznatnem opraviilu, kot je lepljenje znamke ali sprejem pisma, spominjati ljudi, da dolgujejo svojim prednikom za svobodo in sploh vse, kar imajo zaradi svobode, dolžnost služiti svojemu narodu, zapostavljajoč osebne koristi narodnim koristim in idealom!

Ne mislite, da bomo pri tem pregledu srečali vse grške junake, vse slavne dogodke, ki jih poznate iz zgodovine; Leonido in njegovih 300 zvestih bojovnikov, ki so dobro vedeli, da stoje pri Termopilah na mrtvi straži, a so vseeno vztrajali, ker tako je vele domovine ukaz, boste zaman iskali ovekovečene na znamki; prav tako tudi neštete druge, ki so se borili »za svobodo zlato« in mnogokrat tudi »za križ sveti« in so z obojnimi — kakor slovanski narodi z Balkana — izkazali neprecenljive usluge zapadnoevropski kulturi in civilizaciji, ki se je mogla za tem krvavečim obrambnim zidom nemoteno razvijati in razcvetati. A vsaj to, kar nam bo sledeči kratki pregled nudil, naj nam bo v pouk, premišljevanje in vzpodbudo.

Znamka (III 1) kaže prizor iz pomorske bitke v ozkem prelivu med celino in otokom Salamino, kjer je leta 480. pr. Kr. porazil Temistoklej s svojimi majhnimi, a gibčnimi ladjami mogočno perzijsko brodovje, ki je štel 1200 velikih ladij, in ga pogнал v beg. — Skica na znamki (III 5) predstavlja zmago bizantinskega cesarja Leona III. nad Arabci, ki so leto dni oblegali Carigrad s kopne in morske strani (718). — Celo vrsto slik narodnih herojev, ki so položili na oltar domovine svoje imetje, svoje duševne in telesne sposobnosti, v premnogih slučajih tudi svoje življenje, prinašajo znamke iz stavka, izdanega leta 1950, v spomin stoletnice grške državne neodvisnosti. Med prvimi, ki so na Peloponezu začeli proti Turkom z oboroženim uporom (spomladi 1821), sta bila Kolokotronis (II 2) in Mavromihalis (I 4), oba izredno hrabra in neustrašena, ki sta s svojimi četami večkrat porazila Turke in v kratkem času osvojila mnogo mest v Meseniji. Pa tudi pozneje, po turški zmagi (v začetku leta 1822.) nad upornim sultanovim vazalom iz Janine Ali pašo, ki je hotel od osmanskega cesarstva odtrgati Albanijo, Tesalijo in del Macedonije, sta bila Mavromihalis in Kolokotronis prav srečna v borbah s Turki, ki so obrnili sedaj vse svoje vojaške sile, doslej vezane v bojih z Ali pašo in njegovimi zavezniki, proti Grkom. — A. Hypsilantis (IV 5) je skoraj istočasno, ko se je začel upor na Peloponezu, zanel upor Grkov, bivajočih v donavskih deželah, ki so bile takrat v oblasti Turkov; upor pa se ni posrečil in Hypsilantis je moral bežati v Avstrijo, kjer je bil sedem let zaprt in je za posledicami ujetništva tudi umrl. — Miaulis (V 1) je uspešno poveljeval manjšemu brodovju, ki je večkrat izvojevalo občudovanja vredne zmage nad številnejšim sovražnikom. — Kanaris (I 5), prvotno kapitan majhne trgovske ladje, se je ob izbruhu upora takoj ponudil v službo domovine. Bil je izredno smel mož, ki je večkrat izvršil najbolj tvegana dejanja; vtihotapljal se je v velike turške bojne ladje, jih razstreljeval in zažigal. Kot poveljnik dela grške mornarice je v bitki pri Hiosu uničil oddelek turške mornarice. — Solomos (V 5) je pesnik grške narodne himne, ki je takrat nastala in dvigala borcev za svobodo patriotski zanos in pogum. — Še enega pesnika sliko nosi neka znamka iz tega stavka. Rigas (I 1) je — živč sicer v Avstriji — osebno in s svojimi domoljubnimi in vojaškimi pesmimi pripravljaj vstajo proti Turkom. Najbolj znana je njegova »Deute, o paides ton Hellenon« (»Na noge, otroci Grkov«), ki jo zaradi podobnosti s francosko narodno himno imenujejo grško marseljezo. Ko je leta 1798. hotel v domovino, da sodeluje pri pripravah za upor, ga je v Trstu prijela avstrijska policija in izročila turškemu vojaškemu poveljniku v Beogradu, kjer je umrl nasilne smrti. Grki slave Rigasa kot očeta svoje svobode in njenega prvega mučenca. — Celo neka žena, po imenu Bubulina (IV 2), je proslavljena z znamko. Ko je izbruhnila vstaja, se je mogočno grško brodovje (zlasti otočansko, na primer Hydre, Porosa itd.) namah pretvorilo v vojno. Bubulina je svojo edino jadrnico na lastne stroške oborožila (poveljniško mesto si je pridržala sama), se z njo pridružila uporniškemu ladjevju in se v neki pomorski bitki hrabro borila. — Najlepši zgled požrtvovalnosti je dal Kunturiotis (I 5), premožen ladjedelec z otoka Hydre; prepustil je borcev za svobodo Grčije osem novih ladij in vse svoje premoženje, tako da je sam popolnoma obubožal. — Gregorios (II 1) je bil carigrajski patriarh. Turška vlada ga je sumila, da podpira grške vstaše; zato je bil 22. aprila 1821. (po slovesni maši na pravoslavno veliko noč) skupaj z drugimi duhovniki v polnem ornatu obešen na vratih patrijaršije. — Karaiskakis (II 5), eden najbolj vnetih borcev za grško svobodo, je bil od leta 1826. poveljnik kopne vojske; njegova zmaga nad Turki pri Arahovi 6. decembra 1826. je najimenitnejši

grški uspeh v vsem razdobju od leta 1821. do leta 1830. V bitki pri Faleronu (4. maja 1827), ko je hotel s svojimi četami na pomoč v atenski Akropoli obleganim, je bil smrtno nevarno ranjen; naslednjega dne je umrl. — Najbolj popularen, saj ga opevajo številne narodne pesmi, pa je Marko Botsaris (II 4), ki je vodil boje na zahodni strani Grčije, zlasti pa se je odlikoval pri obrambi Mezolongija, glavnega oporišča upornikov. Marko Botsaris je padel 21. avgusta 1825, ko je pri Karpenziju napadel s 350 vojaki turško vojsko, ki je štela 4000 mož, in jo uničil. — Z Mezolongijem je tesno povezano tudi ime znamenitega filhelenca (prijatelja Grkov) lorda Byrona (V 3), enega izmed najimenitnejših angleških pesnikov. Lord Byron je tu v januarju 1824 zbral in na lastne stroške oborožil vojsko 500 mož, da bi šel proti Turkom v smeri proti Lepantu, a je nenadoma zbolel in 19. aprila 1824. umrl. V Mezolongiju ima razen spomenika svoj mavzolej, kjer je shranjeno njegovo srce. — Boji za svobodo pa za Grke niso bili vselej srečni in zlasti od leta 1825. dalje, ko so dobili Turki mogočnega zaveznika, egiptovskega vazala Mehmeda Alija, se je zdelo, da bo ves napor Grkov zaman. V to borbo spada padec Mezolongija, ki so ga združeni Turki in Egipčani po enoletnem obleganju zavzeli 22. aprila 1826. Tega dne so se namreč odločili branilci, da se bodo poskusili — z ženami in otroki vred — prebiti skozi obroč oblegovalcev, kar pa se je posrečilo le majhnemu delu, ostali so se rajši, kot da bi prišli v roke sovražnikov, dali pokopati od ruševin utrdb, ki so jih razstrelili v trenutku, ko so v utrdbe vdrli sovražniki. Znamka (II 3) je izšla v spomin stote obletnice tega nesrečnega dogodka. — Sedaj so se združeni sovražniki obrnili proti vzhodu; 15. avgusta 1826. so padle Atene, Akropola pa je bila obkoljena in oblegana do 5. junija 1827, ko so se morali samo nase navezani, od bojev in pomanjkanja do kraja izčrpani branilci — Grki in drugorodni prostovoljci, vsi pod poveljstvom francoskega generala Fabier-ja (IV 1) — predati. Šele sedaj so se zganile Rusija, Francija in Anglija in svojevrstne okoliščine so povzročile, da je prišlo dne 20. oktobra leta 1827. do pomorske bitke pri Navarinu (Pylos), kjer je združeno rusko, francosko in angleško brodovje (26 ladij) potolklo združeno turško-egiptovsko brodovje (88 ladij) (III 2). Ta dogodek je zapustil sledi tudi v našem slovstvu; nanj spominja Prešernov napis na velikem zvonu romarske cerkve sv. Jošta pri Kranju: Moj bron je najden bil v dnu morja, ko Turčije kraljestvo v Heladi končal je Navarin... Glas o tej zmagi se je bliskovito razširil po vsej Grčiji in Grki, ki so dobili obilno pomoč iz vseh dežel Evrope, so se znova uprli. Sedaj jim je bila sreča bolj naklonjena: kmalu so se otrsli turškega gospodarstva. Prizor iz te zadnje dobe osvoboditvenih prizadevanj kaže znamka (I 3): vdajo Turkov in zasedbo Mezolongija 14. maja 1829.

Kreta je ostala še naprej v turški oblasti, ki so se je — kot drugi otočani v vzhodnem Sredozemlju — skušali Krečani otresti in doseči združitev z Grčijo. Vsa njihova prizadevanja pa so se končala brez posebnih uspehov. Najbolj znan je upor leta 1866., ki ga je zatrl upravitelj Krete Mustafa Naili, ko je 8. novembra zavzel dobro utrjeni samostan Arkadion, prav za prav njegove razvaline; ko so branilci uvideli brezuspešnost svoje obrambe, so pognali samostan v zrak, pri čemer je našlo smrt mnogo junaških Krečanov, med njimi tudi njihov vodja arhimandrit Gabrijel, še več pa Turkov (IV 4).

Da od takrat duh požrtvovalnosti med Grki ni zamrl, priča največja grška bojna ladja »Georgios Avenoff« (V 2), ki jo je na svoje stroške dal zgraditi in jo nato podaril vojni pomorici bogataš Averoff. Tudi sedaj poroča dnevno časopisje, da so zbrali Grki iz Egipta na milijone drahem za nakup vojnih potrebščin.

* NAŠI ZAPISKI *

Obletnice in jubileji

III.

Letos praznujemo Slovenci dve zanimivi in pomembni obletnici: stoštiridesetletnico rojstva dveh mož, ki pomenita dve najsvetlejši imeni v zgodovini slovenskega duha. To sta Prešeren in Slomšek, ki ju tudi sicer moremo in moramo imenovati le v zvezi enega z drugim. Oba sta se rodila ne le istega leta, ampak skorajda isti dan; razen tega ju je usoda zblížala še drugače: bila sta prijatelja in nekaj časa tudi sošolca. Predvsem pa ju veže in druží ljubezen do svojega naroda, čeprav sta delala zanj vsak po svoje in vsak na drugem življenjskem in kulturnem področju. Prešeren je bil v prvi vrsti umetnik, ki nam je ustvaril najlepšo pesem v domačem jeziku, medtem ko je bila Slomšku določena naloga ljudskega učitelja, vzgojitelja in voditelja.

Anton Martin Slomšek se je rodil dne 28. novembra 1800. na Slomu pri Ponikvi blizu Celja na Štajerskem. Bil je duhovnik in, ko je postal škof, je — v največjo korist slovenstva na Štajerskem — prenesel sedež lavantinske škofije iz Št. Andraža na Koroškem v Maribor, kjer je tudi pokopan. Umril je 24. sept. 1862. Kot narodni buditelj in prosvetitelj je Slomšek nam Slovincem nekačo to, kar Hrvatom Strossmayer ali Srbom sv. Sava: zato se ga spominjamo tudi v šolah, kjer je sedaj uveden tako imenovani Slomškov dan, ki se praznuje vsako leto na dan njegove smrti.

Težko je, na kratko imenovati vse, kar je Slomšek dobrega storil za nas Slovence, za naš narodni jezik, za naše narodno šolstvo in vobče za duševni na-

predek našega ljudstva. Bil je škof, pesnik in pisatelj ter odločen narodni buditelj, učitelj in vzgojitelj. Poleg književnega dela, med katerim moramo imenovati zlasti njegov vzgojni in poučni spis »Blaže in Nežica v nedeljski šoli« in »Drobtinice«, je treba kot najpomembnejše njegovo delo imenovati zamisel društva, ki naj bi dajalo na svetlo knjige za najširše plasti naroda. Iz te zamisli se je rodila Družba sv. Mohorja, ki je prav letos obhajala osemdesetletnico svojega velikega ter plodnega kulturnega in narodnega dela. Njegovo geslo je bilo: Bog in narod. Kako je služil prvemu, za to priča njegov svetniški sloves. Kot narodni delavec pa nas je opozarjal predvsem na »dolžnost svoj jezik spoštovati«. Ljubezen do materinega jezika mu je bila poleg vere v Boga najvišja zapoved za slehernega Slovenca.

France Prešeren je bil le nekaj dni mlajši od Slomška. Rodil se je dne 3. decembra istega leta v Vrbi na Gorenjskem. Ta tiha in prijazna vasica v eni najlepših slovenskih pokrajin je postala najpomembnejši kraj na našem literarnem zemljevidu. Kajti France Prešeren je naš največji pesnik, ki je tedaj še skromno slovensko literaturo na mah postavil v vrsto s svetovnimi slovstvi. Pisal sicer ni veliko, po tem ga res da ne moremo primerjati s sodobniki pri večjih narodih, vendar pa se knjiga njegovih »Poezij« po človeški in pesniški vrednosti prav lahko kosa z najgenialnejšimi stvaritvami v svetovni književnosti. Kar je Nemcem Goethe, Angležem Byron, Rušom Puškin, Poljakom Mickiewicz, to je nam Slovincem Prešeren: osrednji pesnik, v čigar delih je materinščina dosegla najlepši izraz. Njegove »Poezije«, ki so izšle l. 1847.,

čepprav so bile dotiskane že konec prejšnjega leta, so najlepše potrdilo našega jezika in s tem tudi našega naroda. V njih je pesnik na nedosegljiv in neprekosljiv način izrazil tragiko svojega osebnega življenja, ki ni bilo samo na zunaj ena sama velika preizkušnja, ampak tudi dramo svojega notranjega življenja, ki pomeni na eni strani trpljenje idealista sredi materialističnega časa (prim. Slovo od mladosti), po drugi pa bolečina ranjene ljubezni in odpoved hrepenenju po osebni sreči (prim. Krst pri Savici). Razen te bolj intimne vsebine, ki je našla najneposrednejši in najčistejši izraz zlasti v dveh umetniško dovršenih ciklih, v Sonetih nesreče in v Sonetnem vencu, pa je Prešeren v svojih poezijah govoril tudi o predmetih, ki bi jih lahko imenovali s skupnim imenom naš slovenski narodni in kulturni problem. Zaradi tega bodo njegove pesmi slej ko prej vir, iz katerega bodo črpali naši ustvarjajoči duhovi in h kateremu se bomo hodili krepčat in krepit mi vsi.

Prav tako pa nam mora biti dragoceno in največjega spoštovanja vredno vse, kar je v zvezi z njegovim življenjem in delom. Poleg »Poezij« sta to zlasti njegov grob v Kranju, kjer je umrl 8. februarja leta 1849. ter njegova rojstna hiša v Vrbi. To hišo je leta 1939. odkupil s pomočjo šolske mladine slovenski narod od Ribičevih, kakor se imenujejo Prešerni po domače. Poleg zibelke, v kateri so zibali Franceta Prešerna, je zbranih v tej hiši vse polno raznih predmetov, ki so bodisi v zvezi s pesnikom, ali pa vsaj značilni za njegov kmečki dom, ki je postal tako nekak mali narodopisni muzej, podoba slovenskega kmečkega doma, iz kakršnega je izšel ne samo Prešeren, ampak domalega vsi pomembnejši možje našega naroda. V veži, tam, kjer je včasih stala kuhinjska omara, je vzdana velika plošča iz enega kosa kamena (monolit), na kateri bereš poleg rodovnika Prešernov-Ribičevih tudi tale napis pesnika Otona Župančiča:

»Iz veka v vek, iz roda v rod
krvi gre tek, duh išče pot.«

Pomemben jubilej ob koncu letošnjega leta je tudi petinsedemdesetletnica rojstva Janeza Evangelista Kreka, ki se je rodil dne 27. novembra l. 1865. pri Sv. Gregorju nad Sodražico, a umrl 8. oktobra leta 1917. v Št. Janžu na Dolenjskem, od koder so ga pripeljali v Ljubljano, kjer leži pokopan pri Sv. Križu. Umrl je torej skoraj tik pred narodnim osvobojenjem, za katerega je storil največ med vsemi Slovenci (majniška deklaracija). J. Ev. Krek je bil predvsem sociolog in politik ter ljudski voditelj. Politično in gospodarsko je organiziral naš narod in mu tako pomagal, da se je postavil na lastne noge. Veliko pa je storil za Slovence tudi kot poslanec v dunajskem parlamentu, kjer je neustrašeno nastopal za naše narodne pravice. Bil je resničen demokrat, ljubitelj in ljubljenec ljudstva, tako da ga je pesnik Župančič po pravici lahko imenoval »genija širokih mas«. Njegovo delo za narod je bilo tako veliko in nesebično, da je užival spoštovanje vseh. Kljub skoraj nepreglednemu javnemu delu pa je tudi veliko pisal, največ seveda spise socialne vsebine. Vendar se je uveljavil tudi kot književnik v ožjem smislu, to je kot leposlovec. Napisal je celo vrsto pesmi, povestic in celo nekaj dramatskih del. Podrobneje se lahko poučiš o tem v njegovih »Izbranih spisih«, ki jih pod uredništvom Ivana Dolenca izdaja Mohorjeva družba v Celju.

Istega leta in meseca, dne 15. novembra 1865. se je rodila tudi še živeča slovenska pisateljica Lea Fatur, ki je tako nedavno praznovala svojo petinsedemdesetletnico. Pisateljica, ki je doma iz Zagorja na Pivki, je neke vrste samoukinja. Brez šol se je naučila brati in pisati ter si s pridnostjo pridobila tudi znanje več jezikov, tako nemščine, italijanščine, francoščine in skoraj vseh slovanskih jezikov. Dasi je po poklicu šivilja in gospodinja, jo vendar

prištevamo med naše najbolj znane pisateljice in najizrazitejše pripovednice. Sodelovala je pri mnogih naših časopisih in revijah, zlasti v *Domu in svetu*. Način njenega pripovedovanja je bolj romantičen in v glavnem pod vplivom našega starejšega pripovedništva. Zato je razumljivo, da so jo mikale zlasti zgodovinske snovi. Izmed daljših spisov naj omenimo romantično povest iz turških bojev z naslovom »Velimir« in povest iz uskoško-beneških bojev z naslovom »Za Adrijo«.

France Vodnik.

Poročilo o novih knjigah: o Mohorjevem Koledarju za leto 1941., Južni zvezdi (Verne-Anžič), V planinah (St. Cajnkar), Mladim srcem (Meško) in Življenjsvetnikov (dr. Jaklič) ter o Kunčičevi »Triglavski roži«, pravljicni igri, ki jo je izdala Jugoslovanska knjigarna, je moralo to pot zaradi drugega gradiva izostati. — Če bi kdo pogrešal oceno kakšne knjige, naj ve, da ocenjujemo samo tiste, ki jih založbe dopošljejo uredništvu. — Tudi »Filatelija« je to pot izostala, a jo nadomešča zato poseben članek.

* ŠAH *

„Šola za začetnike“

(Vodi Bogo Pleničar.)

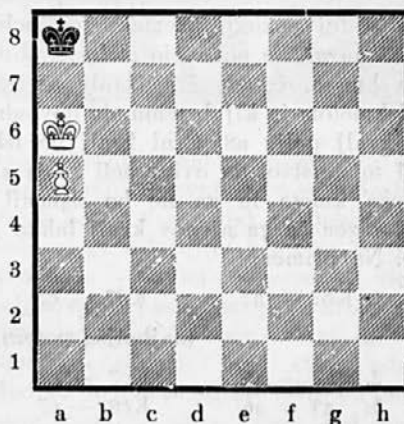
Osnovna končnica. — (Nadaljevanje.)

O kvaliteti figur sem že govoril pri osnovnih pojmih šahovske igre. Tudi o vrednosti kmetov je bilo že večkrat govora. Pravo vrednost kmeta pa moramo soditi po istih načelih, kakor pri drugih figurah. Ni važno, kam kmet lahko stopi, marveč to, kam lahko udari. Krajna kmeta, to sta na linijah a in h, sta od drugih že zaradi tega manj vredna, ker imata samo en udar, ker kakor veste gre kmet po svoji liniji naprej, bije pa na sosedna polja. Prav je, da posvetimo tema krajnima in slabotnima kmetoma nekoliko več pozornosti. Vsak kmet zmagá proti osamljenemu kralju, ki stoji pred njim, če njegov kralj lahko stopi v opozicijo predenj. Na peti vrsti niti opozicije ne potrebuje več. Kmet na obrobni liniji pa ne more zmagati, če je sovražni kralj pred njim. Zapomni si, da obrobni kmetje prav za prav niso nič vredni, zato ne

silite v končnicah z njimi v igro! Ovira jih pač rob šahovnice. Oglejmo si naslednji diagram:

Beli kralj na a6, beli kmet na a5.

Črni kralj na a8.

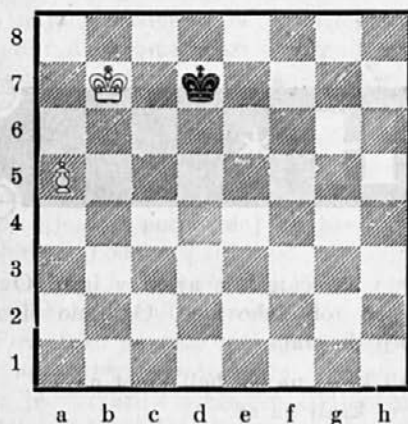

Kmet na peti vrsti, pred njim beli kralj v opoziciji, če ima črni potezo. Le-ta bo premikal svojega kralja po poljih a8 in b8. Belega ne more pregnati drugam. Poskusimo:

1.	Ka8 — b8
2. Ka6 — b6	Kb8 — a8
3. a5 — a6	Ka8 — b8
4. a6 — a7 šah	Kb8 — a8
5. Kb6 — a6	pat.

Vsako prizadevanje je zaman, storite kar hočete, partija je remi. Obrobni kmet je preslaboten, da bi mogel misliti na zmago, razen seveda če ima prosto pot. Pa pogledjmo tak primer:

Beli kralj na b7, beli kmet na a5.
Črni kralj na d7.

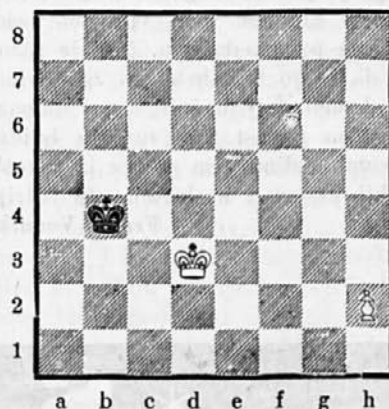
Če v tej poziciji premaknemo belega kralja na a7, se pokažejo slabosti obrobnege kmeta, četudi črni kralj ne stoji pred kmetom in kljub temu, da obvladuje beli kralj polje a8. Črni kralj bo izkoristil to dejstvo, da ovira beli kralj sam svojega kmeta in ga ne bo izpustil iz kota, razen če ga njegov kralj lahko zasede. Na primer:

1. Kb7 — a7	Kd7 — c7
	(najboljša poteza)
2. Ka7 — a8	Kc7 — c8
3. a5 — a6	Kc8 — c7
4. a6 — a7	Kc7 — c8

in beli je pat.

V nekaterih končnicah, če sta kralja precej oddaljena od obrobnege kmeta, pa odvisi zmaga od pridobljenega tempa. Če

ima beli potezo, bo v naslednjem primeru zmagal, če jo ima pa črni, bo igra remi:
Beli kralj na d3, beli kmet na h2.
Črni kralj na b4.

1. h2 — h4

Že ta prva poteza jasno kaže, da bo kmet neovirano dosegel polje h8 in se tam prelevil v damo. Oba kralja je pustil za seboj. Če bi pa ta obrobni kmet vlekel samo na b5, bi ga črni kralj s potezo na c5 dohitel.

Pa poskusimo to končnico še drugače igrati:

1. Kd5 — e4	Kb4 — c5
2. Ke4 — f5	Kc5 — d6
3. Kf5 — g6	Kd6 — e7
4. Kg6 — h7	Ke7 — f7

in igra je remi.

S tem smo končali teorijo o preprostih najvažnejših končnicah in zaključujemo to poglavje. Naša šahovska šola v »Mentorju« te je naučila toliko, da boš znal igro končati z znanjem potrebne teorije, ki je za vsakega začetnika neobhodno potrebna. Naučili smo se, da tudi trdnjava proti samemu kralju ne zmaguje brez težav, vsaj za začetnika ne, da imata dva lovca dovolj posla z osamljenim sovražnim kraljem in da ga dva skakača sploh ne uženeta. Končnice so igre majhnega števila figur in organični deli vsake partije. V končnicah doživljamo vsakikrat

borbo za obstanek. Kakor potrebujemo v življenjskem boju zdravih principov in smernic, tako nas tudi šah uči logike, predvsem borbe in njene tehnike. Naj ti ne bo šah samo igra; presenečati te mora, jeziti, razveseljovati kakor vsaka druga igra. Slavni šahovski mojster dr. Tarrasch je nekoč rekel: »Jaz šaha ne igram, gojim ga kot umetnost«.

Preproste končnice, ki smo jih obdelali v tem poglavju, so šle gladko, brez težav. Po večini so imele vse samo po tri figure. Možnosti so bile razmeroma maloštevilne. Sedaj pa prehajamo k drugemu poglavju, v srednjo igro, kjer igramo z velikim številom figur, včasih z vsemi 32. Možnosti je torej brez števila. V naslednjem poglavju vam bom dal zopet le osnovne pojme za srednjo igro, ki sta jo v tem stoletju teoretično organizirala Steinitz in dr. Tarrasch. S to teorijo bomo prihodnjič začeli.

Rešitev problema št. 1.

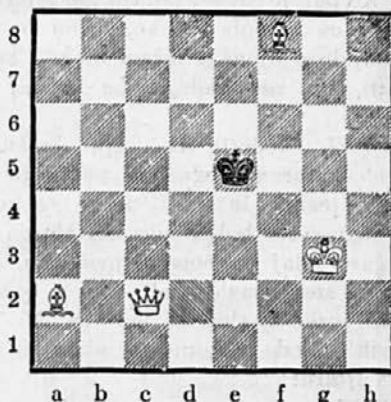
1. Df5 — h5 Kd4 — e4
(edina poteza)
2. Tc2 — c4 šah mat.

(Opomba urednika: Zaradi pomanjkanja prostora bomo o šahovskih problemih nadaljevali prihodnjič.)

Problem št. 2.

(A. D.)

Popis: beli kralj na g3, bela dama na c2, bela loveca na a2 in f8; črni kralj pa na e5.

Mat v dveh potezah (beli na potezi).
Rešitev prihodnjič.

* P O M E N K I *

Slavko Pajk. Saj zazveni tu in tam v Vaših verzih, kakor bi hotelo toplo čustvo v pesem, a ga zamori očitno hotenje, biti moderen. Po nepotrebnem hlastate po primerah, ki Vas potem zapeljejo, da verizite vrste in nič drugega. Če bi bili v formi bolj disciplinirani in se držali tradicije starega verza, bi nemara bili vsi motivi, katere ste skušali podati, res pesmi. Ritem in rima imata še vedno svojo veljavo, mimo katere začetnik ne sme, tudi če se mu zdi, da je takim »predpotopnim pesniškim rekvizitom« odrastel.

Z. B. Obe pesmi dokazujeta talent, a dognani še nista. V sonetu o cigareti ste

pač dokazali svojo dovtipnost in da obvladate obliko, vendar bi se morali učiti še ob Ketteju — sedaj ga dobite v novi, Koblarjevi izdaji! — kako se takim motivom da — duha. »Pesem ob tiru« je boljša, čeprav me moti prva kitica z »dolgimi laski« in še eni vzdih, ki da so »umazani okviri« lepe slike mladosti. Mislim, da ste prišli do te prisiljene primere samo zaradi — tirov. Pošljite drugič kaj več in manj kilometrskih verzov!

Quidam. Verz Vam teče, a oba motiva sta le že prestara. Da bi ju vsaj po svoje doživeli in po svoje z novo besedo zapeli! Včasih ste poslali že boljše!

J. Š. Čudno se mi zdi, da imate tako nesrečno roko, ko izbirate za Mentorja, ko vendar berem včasih drugod kar dobre Vaše pesmi. S poslanimi res ni nič. Le oglasite se še, mogoče kdaj tudi osebno, da se podrobneje pogovoriva o pomanjkljivostih v Vaših verzih in pesmih.

B. S. »Večer« in »Misel na dom« priobčim, druge se mi pa ne zdijo posrečene. Ko mi je prišel zadnjič med starimi papirji Vaš rokopis v roke, se mi je, nekaj sanjalo o njem, a nisem utegnil kontrolirati. No, nič hudega. Le še kaj se oglasite!

Pohorski. »Nedelja na polju« je šibek oris, ob katerem pogrešam prožnega in sočnega jezika in tudi prave vsebine. »Čez steno« ste boljše plezali. Morda to Vašo turo kdaj na pomlad priobčim. Zdi se mi, da ste še malo brali. Ako si hočete ugladiti jezik in slog, se morate učiti ob mojstrih! Glede rokopisa: tipkan mi je seveda ljubši!

J. K. Nisem se mogel odločiti, ker je v »Zaprthih svetiščih« le nekaj, kar me moti. Vtis imam, da bi mi lahko poslali še kaj boljšega.

B. P. Ob ponovnem branju sem videl, da ni vse tako dognano, kot bi moralo biti. Popravljaj bi, a ker sem prepričan, da mi boste ob prvi priliki poslali boljših, počakam.

Igor. V Vas menda vse vre in kipi, zato toliko verzov, ki naj bi bili — pesmi. Pa niso. Tudi Vi se morate disciplinirati! Več avtokritike! Toliko že lahko sami presodite, kaj je dobro in vredno tiska. Ne izgublajte se v gozdu metafor, čeprav se ob njih navdušujete kot ob lepih jurčkih!

T. M. Motivi lepi, a v obrabljenem jeziku in v njem take posebnosti, da so jagnedi »pesem čebljali«, »bojne pesmi šepetali« — vse to pač, ker pravi o sebi: ...sem poet — netopir!! No, tega Vam ne verjamem, ker vem, da ste samo iz zadrege ob rimi postali prhutar. Eno sem pa le toliko opilil, da pride v list. Videli boste, kako je pridobila.

E. K-ič. Če se prav spominjam, ste se pred leti nekoč oglasili enkrat, a potem do zdaj nič več. Ob poslanem vidim, da ste ta čas vendarle še delali in dozorevate. Oglasite se še kaj!

B. L. Ne pravim, da nimate daru, nasprotno! Edina Vaša napaka je, da razgibanih čustev še ne obvladate in da jim še ne morete dati sodobnega izraza. Vtis imam, da naših pesnikov izza moderne še niste študirali. Storite to in videli boste, kako lepo se še razvijete. Preko svojih moči in let pa nikar! Za črnogledost, kot jo opevate na primer v »Baladi« ali v »Prividu«, mislim, da res nimate pravega vzroka, ko ste še tako mladi. Ko še kaj pošljete, glejte, da boste prej sami vse kritično pretehtali. Tako si prihranite marsikako razočaranje. Posebej Vam ne bom odgovarjal, ker bi Vam tudi v pismu ne bi povedal nič drugega.

Igo. Humoresko prebral. Motiv je sicer nekoliko obrabljen, a bi le bil. Nekatera mesta so res posrečena. Ni izključeno, da ne bi uporabil, samo prej bi moral vse nekoliko prečistiti. Humoristični jezik mora poznati tudi neke meje, preko katerih ne sme. Drugo je govornjena beseda, drugo tiskana. Kar si v kaki potegavščini dovolite in zbudite salve smeha, mora biti v humoristični črtici le dostojnejše povedano, da ne žali in ne postane odurno. — S »Studentom Pavletom« ste pokazali, da se boste nemara razvili tudi v dobrega dramatika. Da Vas opogumim, ga bom o priliki priobčil.

Vse šolske knjige in šolske potrebščine ima v veliki izbiri na zalogi

ANTON SFILIGOJ

Ljubljana, Frančiškanska ul. 1

Irgovina s papirjem, devocionalijami in knjigami

L J U D S K A P O S O J I L N I C A V L J U B L J A N I

zadruga z neomejenim jamstvom

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. 6

v lastni palači

*Obrestuje hranilne
vloge najugodneje*

—
Nove in stare vloge, ki so
v celoti vsak čas razpolož-
ljive, obrestuje po 4%, proti
odpovedi do 5%.

DIJAKI!

KAM?

v

NOVO ZALOŽBO

(KONGRESNI TRG)

Po vse šolske potrebščine!

Po risala in risalno orodje
za tehnike!

Po nalivna peresa, aktovke,
torbice!

Po vse knjige domače in tuje!

Največja izbira!
Konkurenčne cene!

M E S T N A H R A N I L N I C A L J U B L J A N S K A

je največji slovenski pupi-
larnovarni denarni zavod

Dovoljuje posojila na
menice in vknjižbe

Za vse vloge in obveze
hranilnice jamči

M E S T N A O B Č I N A L J U B L J A N S K A

Slovenski dijak! – Slovenska dijakinja!

Tvoja dijaška leta so leta priprave za ono dobo, ko bo narod terjal od Tebe nesebično delo, požrtvovalnost, ljubezen, vodstvo.

Zato se že sedaj široko razglej po vsem hotenju in udejstvovanju svojega naroda!

Med najpomembnejšimi gospodarskimi pojavi boš našel **zavarovalstvo**.
Vprašaj se: Ali je vse zavarovalstvo pri nas v službi naroda?

In odgovor:

**Prva čisto slovenska in nad 40 let svojemu narodu zvesta
služabnica je naša**

VZAJEMNA ZAVAROVALNICA V LJUBLJANI

Ona kot najmodernejši urejeni zavarovalni zavod zavaruje:

proti požaru, strel in plinski razstrelbi, proti neugodam, proti vlomski tatvini, za zakonito dolžnost jamstva, proti razpokam cerkvenih zvonov, proti razbitju stekla vsake vrste, avtomobile (kasko).

Dalje sklepa: **živiljenjska zavarovanja** vseh vrst in načinov kakor za primer smrti, za primer smrti ali doživetja, za primer doživetja, medsebojna zavarovanja dveh oseb, terme fixe zavarovanja itd.

V pododdelku **KARITAS** je Vzajemna zavarovalnica organizirala največje ljudsko zavarovanje v Jugoslaviji za posmrtnino (pogrebno) starostno preskrbo in doto.

**Jamstvena sredstva Vzajemne zavarovalnice znašajo že do
110 milijonov din.**

Vsak zavarovanec Vzajemne zavarovalnice prejema mesečnik „**Našo moč**“, ki izhaja v 115 500 izvodih. Čitajte ga! Tako se boste najboljše seznanili z zavarovalstvom ter z delovanjem naše edine čisto domače zavarovalnice.

Dijaške ustanove: Vzajemna zavarovalnica je edina zavarovalnica, ki z 10 dijaškimi ustanovami vzdržuje 10 siromašnih slovenskih dijakov.

Šolske potrebščine

kakor zvezke, mape, peresa navadna in nalivna, svinčnike, risalni papir in risalno orodje, aktovke, nahrbtnike itd. nudi po konkurenčno nizkih cenah

TRGOVINA

H. NIČMAN - LJUBLJANA KOPITARJEVA ULICA 2